ZOMERREEKS

DE LAATSTE RONDE

CYRIEL BUYSSE

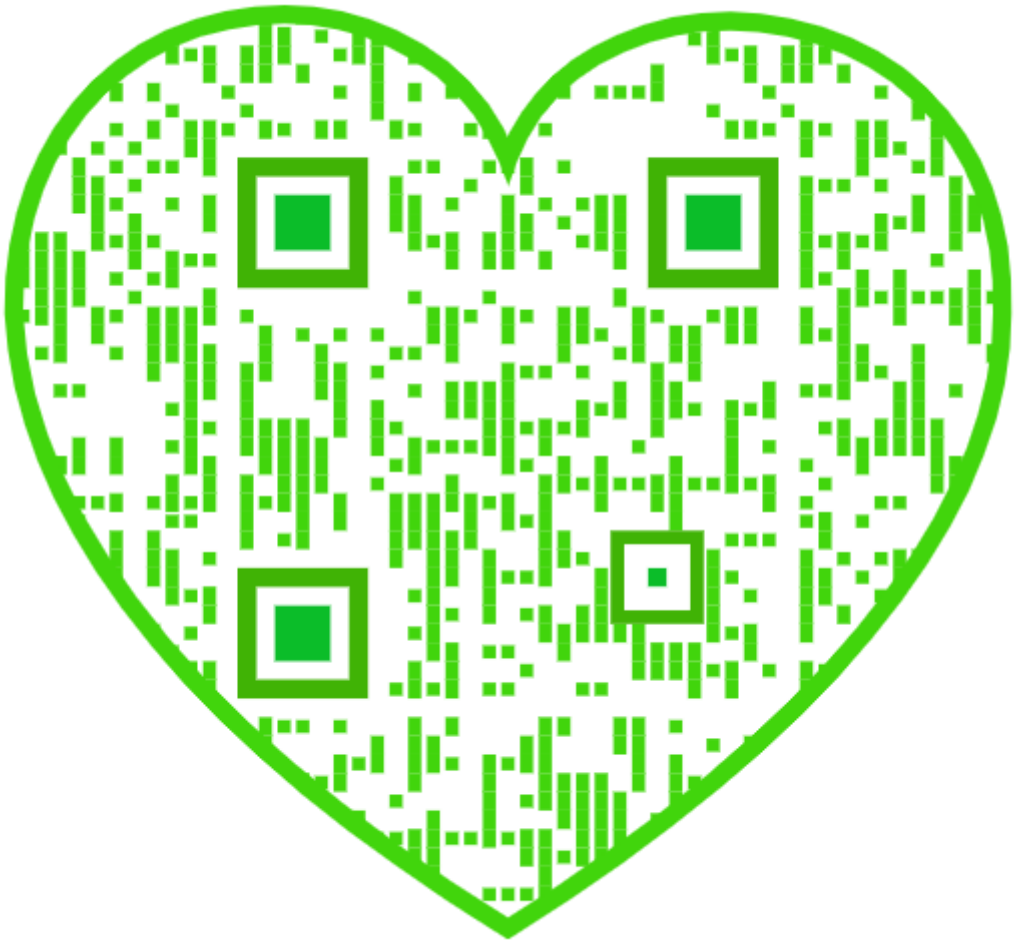

DE LAATSTE RONDE

Van CYRIEL BUYSSE verscheen bij
C. A. J. VAN DISHOECK te Bussum:

In de Natuur. Tweede druk.
Rozeke van Dalen. 2 dln. Tweede druk.
't Bolleken. Tweede druk.
Het volle Leven. Tweede druk.
Lente. Tweede druk.
'k Herinner mij.
Het Ezelken. Tweede druk.
Stemmingen.
De nachtelijke Aanranding.
Per Auto Tweede druk.
De vroolijke Tocht. Tweede druk.
Van Hoog en Laag.
Zomerleven.
Oorlogsvisioenen.
Van een verloren Zomer.
Plus-que-parfait.
Uit de Bron.

DE LAATSTE RONDE

DOOR

CYRIEL BUYSSE

UITGAVE VAN C. A. J. VAN DISHOECK
TE BUSSUM IN HET JAAR 1923

INHOUD.

	Blz.
De laatste Ronde	1
Lens	10
Arras	12
Het Fransche Land	17
Pinksteravond te Pacy-sur-Eure	23
Te Mamers	27
De eerste Spijker	33
De weg vragen	35
Fransche Restauraties en Hotels	39
Vendée	44
De steden in Vendée	48
La Rochelle	51
Again	56
In 't Klompjesland	61
De Concierce van Bellac	66
Op zoek naar de Cathedraal van Bourges	71
Vézelay	76
Tonnerre	78
Van Vrachtrijders en Kippen	80
De laatste Ronde	83
Panne-Filosofie	95

DE LAATSTE RONDE.

DE LAATSTE RONDE.

Ettelijke jaren geleden, vóór den vervloekten oorlog, ondernamen vier goede vrienden, een rondreis per auto door Frankrijk. De diverse peripetiën van dat reisje werden destijds in een tijdschrift [1]) beschreven en verschenen ook later in een apart boekje [2]). De vier vrienden bestonden uit een Schilder, een Filosoof, een Schrijver en een Fatsoenlijk Mensch. De pret was groot en ook de na-pret werkte steeds levendig. Men zou nog meer samen zulke tochtjes ondernemen. De infame oorlog verijdelde dit mooie plan; er zou wel niets meer van komen. En toch.... naarmate de gruweljaren in het verleden wegdoezelden; naarmate weer 't normale leven en, met het normale leven, het streven en verlangen naar de welbekende, goede dingen van vroeger terugkwam, ontstond opnieuw de lust bij de vier goede vrienden, om nog eens, voor 't laatst

---

1) Groot Nederland.
2) Per Auto bij C. A. J. van Dishoeck te Bussum.

dan, een tocht te ondernemen, door de streken van Frankrijk welke zij nog niet kenden.

Alleen de Fatsoenlijke Mensch had ditmaal geen zin. Hij had na den oorlog door Frankrijk gereisd en vond er alles zóó veranderd, en zóóveel minder geworden, dat het hem niets meer aantrok. Hij trachtte ons van het plan af te brengen, ons te ontmoedigen; maar dat gelukte hem niet. Wij waren nu eenmaal vast besloten toch te gaan; en, aangezien hij niet mee wilde, vervingen wij hem door een chauffeur, die in zijn plaats den wagen zou smeren en de banden oppompen, wat anders steeds de taak was geweest van den Fatsoenlijken Mensch.

Wij koesterden allen een en denzelfden afkeer voor de groote steden en de drukke menschen. Dies zouden wij angstvallig alle belangrijke centra en in de eerste plaats het cosmopolitische Parijs der vreemdelingen mijden en ons verlustigen in het bezoeken van het Fransche land, met zijn talrijke, zoo pittoreske en interessante kleine stadjes. De reis zou gaan over Lens, Arras, Abbeville, Mamers, Cholet, La Rochelle Angoulême, Argenton, Bourges, Tonnerre, Senlis en Valenciennes en een twaalftal dagen duren. Vooral van onzen tocht dwars door het hart van Vendée, stelden wij ons heel veel voor.

Wij vertrokken op een prachtigen, warmen Juniochtend. De Schilder, dien wij in 't voorbijgaan moesten oppikken, stond ons langs den weg, vóór het hek van zijn buiten af te wachten en van zooverre hij ons zag komen begon hij met zijn armen te

zwaaien en met zijn beenen te flikkeren, als van uitgelaten vroolijkheid en pret. Dat begon goed; die was in de echte stemming. Gaston, mijn chauffeur, moest schaterlachen. De Schilder en zijn kleine bagage werden opgeladen; en wij reden verder door, naar Frankrijk toe, naar Arras namelijk, waar wij den Filosoof zouden aan boord nemen.

De motor zoemde heerlijk, alsof hij evenveel pret had als wij in het tochtje en al spoedig bereikten wij de zwarte, Fransche grens. Ik zeg: de *zwarte*, Fransche grens! Want dadelijk valt het op, hoe het Fransch grensplaatsje bij het Vlaamsche afsteekt. Hier, vroolijke, lichte, frissche kleuren; dààr, slechts even over de rivier, huizen in donkerrooden baksteen, die door den rook der fabrieksschoorsteenen grauwzwart geworden zijn. Zelfs het groen der boomen schijnt er grauw en zwart te worden. De welbekende, lichtblauwe uniformen der Fransche tolbeambten steken daar als bloemen tegen af. Die bloemen, die van dichter bij wel eenigszins naar knoflook geuren, komen welbewust naar ons toe gewandeld en een grondige visitatie wordt aangevangen. Geen hoekje van den wagen, geen diepte der valiezen blijft onaangeroerd en wanneer dat zonder bezwaren voor ons is afgeloopen, komen de bloemen met een overigens zeer beleefd „vous permettez monsieur," naar onze respectieve personen toe en tasten onze zakken af. Ik verklaar het nog eens: 't gaat zeer beleefd en vrij bescheiden, maar je krijgt toch wel even den indruk of je als een soort

misdadiger behandeld wordt. Alles in orde; wij mogen doorrijden. Nauwelijks zijn wij een drietal kilometer ver gereden, of daar komen alweer blauwe bloemen dwars over den weg staan, die ons teeken doen te stoppen. Wat gebeurt er nu? Mogen wij er tóch niet door? „Visite de seconde ligne, messieurs!" beduidt ons zeer beleefd een van de blauwe bloemen. Wij vertellen hun van hoe dichtbij wij den knoflook-geur der eerste bloemen hebben opgesnoven; en daar nemen zij ook dadelijk genoegen mee en schijnen zelfs niets beters te verlangen dan een beminnelijk praatje met ons te houden. Dat praatje, in alle vriendelijkheid gewisseld, maken wij echter zoo kort mogelijk en weldra doemen de torens en de forten van Rijsel vóór ons op.

Een voorstad van een groote stad is bijna overal vuil en leelijk, maar ik ken weinig plaatsen op de wereld, die zóó vuil zijn en zóó leelijk als de voorsteden van Rijsel. Wat 'n stof, wat 'n zand, wat 'n afval in die eindelooze straten! En nergens een frisch kleurtje, nergens een borsteltje verf, „rien qui chante", zooals de Schilder het, in zijn aardige schilderstaal, uitdrukt. Even moeten wij naar den weg vragen en nog eens valt het mij op hoe beleefd en gedienstig de menschen zijn om ons dien te wijzen. Tè gedienstig, wellicht; want een oud ventje en een huishoudster, die op haar drempel staat, zijn het niet heel en al over hun aanduidingen eens en brengen ons in de war. Het mannetje wil dat we de tramrails volgen; het vrouwtje kent een korteren

weg. „Volg de tramrails; volg de tramrails!" zegt mijn vriend de Schilder. Luister niet naar die vrouw; die zit immers den ganschen dag in haar huis.... Hoe weet mijn vriend dat, dat die vrouw gansch den dag in haar huis zit? Wij kennen immers vrouwen genoeg die *niet* den ganschen dag in haar huis zitten! Hoe dan ook, ik volg, onder afkeurend na-geroep van 't vrouwtje, den weg die mij werd aangeduid door 't mannetje en weldra zijn wij, de kronkelingen van de tramrails volgend, aan de Porte d'Arras.

Ik waag de mij niet al te gewaagd-lijkende veronderstelling, dat de Porte d'Arras zich opent op den weg, die naar de stad Arras zal leiden en dat komt ook uit. Bij een kruispunt staan wij vóór een bord waarop met groote letters staat geschilderd: Arras 30 Kil.

Wij kijken eens rechts en links om ons heen. Eindeloos-uitgestrekte, licht-golvende velden zonder boomen, waarop de veldgewassen groeien. Hier en daar, meestal verre van elkaar verwijderd, een groote boerderij zonder kleur en zonder boomgaard er omheen. Er ontbreekt iets, voor onze Vlaamsche oogen gewend aan liefelijke tinten, aan dat overigens wel grootsche landschap. Wij zoeken iets en weten het niet uit te drukken wàt wij zoeken. En het is eindelijk Gaston, onze Vlaamsche chauffeur, die het ook voelt en het voor ons in woorden weergeeft.

— Da es toch curieus, meniere, doar 'n zijn hier gien meulens in da land!

Dàt is het! Dat is wat aan 't landschap ontbreekt en er 't leven en de poëzie uit wegneemt. Geen windmolens gelijk in Vlaanderen; geen lachende huisjes met kleine ruitjes en frissche kleuren; geen boomen .... het lijkt het land der onbewoondheid en der treurige verlatenheid. Wij voelen hier al dadelijk den grooten nood van 't Fransche volk, een nood dien Frankrijk onvermijdelijk zal ten gronde richten als het niet verandert: 't gebrek aan bevolking!

Het land is nog betrekkelijk goed bebouwd en bewerkt; er liggen weinig brakke gronden en men denkt met eerbied aan den noesten arbeid die er is vereischt geweest om die eindelooze uitgestrektheden met zoo weinig menschen nog zoo productief te maken; maar de groote velden van roode papavers, van witte asters en blauwe korenbloemen; die schoone, frissche kleuren, die de kleuren zijn van Frankrijk-zelf, zeggen duidelijk genoeg, in hun tot weemoed stemmende schoonheid, dat hier geen handen en geen tijd meer over waren om het onkruid te weren: het onkruid dat er tiert en bloeit als op een verwaarloosd kerkhof.

Een kerkhof! Al spoedig komen wij in 't verwoeste gebied met de talrijke kerkhoven. Waar je tragische geraamten ziet van doode boomen, de eenen wit als uitgebleekte beenderen, de anderen zwart als verkoolde geraamten; waar je een omheining ziet van hout en rasterwerk, geometrisch afgebakend om een veld vol kleine bloemperkjes en

dicht bij elkaar geschaarde houten kruisen, daar weet je dat het sinister oorlogs-monster je staat aan te grijnzen. Daar liggen de onbewegelijke regimenten van den Dood. Wat is dat vuil, arm en leelijk, een slagveld! Ik heb menschen gehoord die zich extasieerden over de frissche schoonheid der goed-onderhouden militaire kerkhoven. Zelfbedrog, auto-suggestie! Die kerkhoven waar duizenden en duizenden opeengedrongen liggen, met hun duizenden en duizenden vergrijsde en reeds verweerde houten kruisen, zijn van een triestig-gelijkmatige eentonigheid, zoo triestig en zoo leelijk als de doode, grijze of zwarte, bosschen welke er om heen staan. Niets van de melancholische poëzie die een gewoon kerkhof toch wel hebben kan. Er was geen ruimte genoeg voor al die doode soldaten; men moest het plekje grond voor ieder zoo spaarzaam mogelijk afmeten; het moest een kazerne worden voor dooden die gewend waren te vertoeven in kazernes van levenden; en zelfs de bloemen op die tomben doen er droevig aan, zooals zij dat doen aan de gore, leelijke, rechthoekige en allen gelijke vensterramen van kazernes.

LENS.

Ik had Lens gekend als een niet groote, maar buitengewoon vuile en zwarte stad van het steenkolen-district. Nu zag ik Lens terug, in den vorm van een blauw bordje op een houten paal, waarop met groote, witte letters was geschilderd: *Lens.*

Van de vroegere stad was niets, absoluut niets meer terug te vinden. En in de plaats daarvan was een immense tentenkamp verrezen, dat aan een Oostersch karavanseraï deed denken. De tenten waren van wit hout en wit linnen en de eene naast de andere waren het winkels, koffiehuizen, restauraties, alsof de koopers en kliënten daar met duizenden en duizenden zouden samenstroomen. En dit was dan ook geen illuzie, maar inderdaad een werkelijkheid: men kon er haast niet doorheen van al de geweldige drukte van menschen, rijtuigen, fietsen en automobielen.

Sommige verschijnselen van de hedendaagsche wereld zijn en blijven voor mij onoplosbare raadselen. Hier is nu een stad die totaal, tot het laatste

krot van een huis, van den aardbodem verdwenen is. De gansche streek er omheen is uren verre grondig verwoest. Logischer wijze denkend zou men dus moeten veronderstellen, dat hier zoo goed als geen levend schepsel meer zal komen, aangezien er feitelijk geen haard meer is om zich behoorlijk aan te warmen, geen bed om in te slapen, geen dak om onder te schuilen. In plaats van de verlatenheid die men verwacht, vindt men er een ongehoorde krioeling van menschen, een vibreerende handelsdrukte, een leven, met één woord, als van een bloeiend-welvarende metropool. Is de totale verwoesting van een stad en een streek dus een weldaad? Men zou haast geneigd zijn het te moeten denken. Ik weet niet hoeveel de bevolking van Lens op dit oogenblik bedraagt; maar, te oordeelen naar zijn geweldige uitgestrektheid, moet het aanzienlijk veel meer zijn dan vóór den oorlog. Buitengewoon aardig en riant steekt daar het zoogenaamde „Hollandsch Dorp" tusschen al dat wit en geel van loodsen en tenten af. Met zijn groene en roode en blauwe kleurenhuisjes zou men zeggen een hoekje van Zaandam dat daar uit de lucht is komen vallen. Het is er zindelijk en minder rommelig dan het overige van de groote tentenstad en men verwacht er als 't ware de welbekende kleederdracht van Volendam of Marken, of op zijn minst de traditioneele poffertjes-en-wafelkramen der Hollandsche kermissen.

ARRAS.

Ik meen niet te overdrijven wanneer ik beweer dat zestig of zeventig ten honderd van de berichten die wij tijdens den oorlog in de couranten, — in álle couranten van álle landen, — lazen, doodgewone leugens waren. Wat de officiëele berichten betreft; de berichten uitgaande van de regeeringen of de „état-majors", die waren gelogen van A tot Z, dat weet iedereen. Het schijnt ook wel dat het niet anders zou kunnen. Een Fransche vriend van mij, die den ganschen oorlog heeft meegemaakt, vertelde mij dat, indien een officieel communiqué het wagen moest een veldslag te beschrijven, zooals hij werkelijk geschiedde, er voor een volgend offensief geen soldaat meer uit de loopgraven zoude te krijgen zijn. Die leugens dan, voor wat Arras betreft, zijn dadelijk te erkennen, zoodra men den eersten stap in die soi-disant totaal verwoeste stad zet.

Arras heeft geleden, zwaar geleden zelfs, maar van een totale verwoesting, zooals de couranten

destijds schreven, is in de verste verte geen sprake. Arras heeft zoo ongeveer geleden als Veurne, wat trouwens meer dan genoeg, maar toch betrekkelijk herstelbaar is. De beschadigde, mooie Spaansche geveltjes van de Petite-Place en de Grande Place worden met veel piëteit en kunstgevoel gerestaureerd. Alleen de grootere monumenten: stadhuis, kerken, enz. zijn zoo goed als verdwenen,

In Arras, evenals in Lens, geweldige beweging en drukte. In het hotel, dat, nota bene, gedurende den ganschen oorlog open bleef en nu nog precies in denzelfden toestand is als onder de bombardementen, moeten wij wachten om een tafeltje in de restauratie-zaal te kunnen bemachtigen. En nog eens krijgen wij den verbijsterenden indruk dat een oord verwoest moet zijn om werkelijk op te kunnen bloeien; want Arras was vóór den oorlog wel een hoogst-interessante en zeer mooie, maar ook zeer saaie provincie-stad, waar het leven ingesluimerd scheen. Nu voelt men er den polsslag van een hoofdstad in.

Hier moeten wij dus onzen derden reisgezel, — de Filosoof, — opladen. Wij hebben rendez-vous met hem vóór 't station. Wij rijden langzaam door de lange, drukke straat die op het stationsplein uitloopt en kijken langs de huizen, de Schilder links, de Schrijver rechts, of wij daar onzen vriend alvast niet langs 't trottoir zien kuieren.

Eensklaps een uitroeping: „Eh bien, c'est comme ca qu'on passe les vieux amis, sans faire semblant

de les reconnaitre!" Ik stop. Vóór ons staat lachend onze goede vriend. Hij is in al die jaren niets veranderd. Zijn donkere oogen kijken vriendelijk uit zijn bruin gezicht, een eindje sigaret hangt tusschen zijn lippen; hij komt naar ons toe, de beide handen uitgestrekt.

Een oude, trouwe, beproefde vriendschap is wel iets van blijvende jeugd en frischheid. Je hebt elkaar in jaren niet gezien; je hebt zoo goed als nooit aan elkaar geschreven; je bent elkaar bijna vergeten; en toch, van 't eerste oogenblik is het of je elkander nooit verlaten had, zoo sterk binden de banden van vroegere herinneringen en samen doorleefde avonturen. Wij voelen dadelijk weer de blijde stemming van 't verleden, de gezellige excursie-stemming, dàt wat ons zoo dikwijls geboeid, verrukt en opgewonden heeft.

Hij stapt aan boord. Hij loodst ons naar 't hotel waar zijn bagage klaar staat en waar wij samen zullen lunchen. Eenige kruisvragen naar wederzijdsche vrienden en familieleden; een woord van spijt over den Fatsoenlijken Mensch, die ons ditmaal in den steek heeft gelaten; een groet van kennismaking en een handdruk met Gaston, die de plaats van den Fatsoenlijken Mensch heeft ingenomen. De Schilder zegt: jullie zult elkander moeilijk verstaan, want Gaston spreekt geen Fransch; maar de Filosoof glimlacht vriendelijk en beweert dat het toch heel goed zal gaan; en ook Gaston glimlacht zeer vriendelijk en antwoordt:

— Wi wi, mosseu, wi wi.

Wij komen in de restauratie-zaal. Alles stampvol. Na behoorlijk wachten krijgen wij een tafeltje; en ook Gaston krijgt een plekje, achter een glazen schut, waar wij hem vagelijk zien zitten. De Filosoof heeft alvast goed voor hem gezorgd. Er is den maitre d'hôtel duidelijk gemaakt dat Gaston geen Fransch verstaat, maar dat hij zonder twijfel alles zal verorberen wat hem als eten en drinken opgedischt wordt. „Compris", zegt de maitre d'hôtel; en wij worden respectievelijk bediend.

Daar zitten we dus samen weer, na zooveel jaren, vóór de oude, Fransche, welbekende keuken! Nog steeds zoo fijn en zoo overvloedig als vroeger? Ik weet niet; ik twijfel. Zoo overvloedig wel, maar zoo fijn....? Ik twijfel. Wij praten en lachen al etende; wij hebben zóóveel en veel aan elkaar te vertellen en de bediening gaat niet vlug: er is slechts weinig personeel voor zulk een groote menigte menschen. Eensklaps zegt de Filosoof:

— Tiens, mais Gaston a déjà fini. Il est parti.

— Pas possible! zeggen wij; want wij hebben hem pas een schaal met hors d'oeuvres zien voorzetten. Ik sta op en ga eens kijken.

— Eh bien; et vot' chauffeur, m'sieu? vraagt de garcon, die vol verbazing een heerlijk gebraad vóór het leege tafeltje komt brengen.

Ik zie Gaston heen en weer slenteren over de binnenplaats, waar de auto staat.

— Gaston, roep ik; ge moet komen eten, jongen!

— 'K hè geeten, meniere, antwoordt Gaston.

Verbaasd kijk ik den kelner aan.

— Il dit qu'il a mangé!

De bediende schiet in een lach.

— Il a mangé ses hors d'oeuvres! Est-ce qu'il croît que c'est fini?

Het kost eenige moeite om Gaston aan 't verstand te brengen, dat zijn maaltijd niet geëindigd, maar pas begonnen is.

— Moar meniere toch! Moar meniere toch! roept Gaston pal van verbazing. En hij gaat weer aan zijn tafeltje zitten, starend met een breeden glimlach naar de heerlijke schotel die de garcon vóór hem plaatst.

HET FRANSCHE LAND.

Het doet aangenaam aan, na de vuile leelijkheid der verwoeste distrikten, in het frissche landelijk Picardië en het nog frisschere Normandië te komen. Men verademt waar men weer gave, mooie boomen ziet en ongeschonden huizen. Abbeville ligt daar in al zijn oudheid, met zijn prachtige, grijze kathedraal en zijn kronkelige stille wateren, overschaduwd door hooge boomen waarop bootjes zacht glijden en waar hengelaars zitten te droomen. 't Doet hier en daar aan het antieke Brugge denken, vooral op een afstand, als de oude, grijze torens boven het dicht-opwolkend groen uitkomen.

Abbeville ligt al spoedig achter den rug en de auto golft met ons op en neer, over de prachtige Fransche wegen. Er moge, en met recht, veel gemopperd worden over Fransche slordigheid en onzindelijkheid, één ding toch, — de Fransche wegen, — zijn onovertroffen en ongeëevenaard. Er zijn drie kleuren van wegen: de blauwe, de roze en de gele, al naar gelang der streek waar men

doorheen reist. Wij hebben er veel over gedebatteerd welke eigenlijk de beste is en ten slotte den eereprijs aan de blauwe toegekend. Maar ook de roze en de gele zijn prachtig, al geven zij wat meer stof dan de blauwe. Zorg wordt er aan besteed; voortdurende zorg. Elk oogenblik, langs den weg, vindt men een kantonnier bezig met steenen klein te kloppen en er de putjes mee aan te vullen. Is de vereischte reparatie wat aanzienlijk, dadelijk komen de zware lorries met vrachten steenen en zoodra deze over de halve breedte van den weg zijn uitgespreid, zoodat de andere helft in elk geval berijdbaar is, is daar de stoomwals, die ze kleinmaalt. In België doet men dat anders. Daar gooit men de scherpe steenen over de gansche breedte van den weg en ziet er niet meer naar om. De karrewielen en de auto-banden kunnen ze dan klein malen. Een stoomwals heb ik in België op den weg nog niet gezien.

Zoo golven en deinen wij zacht-wiegelend en veerend over de eindelooze, schoone wegen van het groote land. Wij komen weinig auto's tegen; veel minder dan vóór den oorlog; en wat wij dan nog tegen komen zijn meestal vrij leelijke vehikels van handelsreizigers, die per auto hun waren of monsters bij hun kliënten komen aanbieden. Er is weinig of geen „tourisme" in de streken die wij doorkruisen. Malaise, zooals overal? Waarschijnlijk wel. Er is per slot van rekening ook niet veel te zien en te bewonderen. De dingen hebben zoo weinig

kleur. Een Fransch dorp: het zijn meestal slechts enkele gore, grijze huizen langs beide kanten van den weg en men onderscheidt tenauwernood wat woonhuis en wat stal of schuur is. Men krijgt den indruk dat menschen en dieren samen daar met en door elkander in die vieze krotten wonen; en alleen de bloemen, de vele en heel mooie bloemen, die tegen de gore, afschilferende muren opranken, geven er wat kleur en fleur aan. Waarom niet, zooals bij ons in Vlaanderen, de muurtjes geel of wit gekalkt; de luikjes groen geverfd, de daakjes rood? Bij ons lacht het landschap; het is alsof 't vol tintelende bloemen ligt. In Frankrijk blijft het grauw en stroef; men ziet tenauwernood die kleurlooze huizen in de wijde uitgestrektheid der landouwen. Alleen de kerkjes, de oude, vervallen, armoedige kerkjes van het Fransche platteland kunnen soms vol poëzie en bekoring zijn. O! wat zijn ze klein, en poover, en verlaten en vergeten! Men ontdekt soms met moeite hun puntig, grijsverweerde torentje tusschen de hoog-opwoekerende boomen. En als men den pastoor ziet met zijn rafeligen steek en zijn groenachtig-verkleurde soutane, krijgt men medelijden: men denkt aan een landlooper of bedelaar, aan wien men een aalmoes zou willen geven.

Wij komen in wat meer bewoonde streken; wij naderen de Seine, evenals alle Fransche rivieren een der levensaders van het land. Achter mij in den wagen hoor ik een geheimzinnig gefluister

tusschen den Schilder en den Filosoof. Het lijkt wel of ze iets aan 't konkelen zijn, dat mij nog niet mag worden meegedeeld of in elk geval met de grootste omzichtigheid moet geschieden. Ik voel dat gekonkel en keer mij om.

— Is er iets?

De Schilder buigt voorover en glimlacht eenigszins verlegen.

— Zou het heel erg zijn, vraagt hij, als wij een vier à vijf kilometer omreden om eens even in 't voorbijgaan het buiten van Claude Monet te zien? Hij woont hier dichtbij.

Een bezoek? vraag ik, bezorgd naar de horloge kijkend, want het begint te avonden.

— O, neen, alleen maar eens langzaam voorbijrijden en kijken.

— Aangenomen! zeg ik. En wij slaan een smalle zijweg in. Het water van de Seine blikkert zilverachtig in de diepte, tusschen de stammen der hooge populieren. Bekend landschap, dat we zoo dikwijls op de schilderijen van Sisley en Monet hebben gezien. De weg stijgt, wij komen door een heel klein dorpje, Giverny geheeten, en dan dalen wij weer, heel steil, met een scherpe bocht naar rechts. Wij komen tusschen twee lange grijze muren, bij plaatsen als met dekens van witte, roode en gele rozen overhangen.

— Hier is het; stop even, vraagt de Schilder.

Ik houd den wagen stil en wij gaan overeind staan.

Nooit heb ik zoo iets van bloemenpracht gezien!

Iedereen weet dat de oude schilder Monet een adoratie heeft voor bloemen, maar dat zoo iets op de wereld kon bestaan, daar had ik in de verste verte geen idee van.

Men zag zijn woonhuis met de serren vagelijk in 't verschiet; maar inderdaad zag men het niet, verblind als men was door de overweldigende uitgestrektheid en de jubelende kleurenpracht der bloemen. 't Is onbegonnen werk alle de variëteiten op te noemen; want alle bloemen, àlle mogelijke kleurenbloemen en bloemenheesters bedekten er den grond als tintelende weeldevelden. Ik herinner mij slechts, tusschen alle andere kleuren, als iets absoluut-onvergeetbaars, lange strepen van lichtmauve irissen, die daar zacht stonden te tintelen en te geuren, als groote, ongerept-reine juweelen uit een sprookjeswereld. 't Was irreëel van schoonheid; het gaf je een emotie, als iets van goddelijke openbaring.

Wij keken, roerloos van stille admiratie, of wij den eigenaar van dit aardsch Paradijs soms ergens zagen. Wij keken lang en zochten met de oogen, zonder iets anders dan kleuren en bloemen te zien. Maar eensklaps zei de Schilder, met een doffe stem, die als 't ware van vroomheid en ingehouden emotie trilde:

— Ik zie hem,.... daar.... op die bank.... bij den vijver, met zijn dochters!

Toen zagen wij hem ook. Hij zat daar, haast onzichtbaar door de pracht der bloemen, in licht-

bruin gekleed, met zijn steenrood aangezicht en zijn langen, sneeuwwitten baard. De lichte toiletten van zijn dochters naast hem mengden en versmolten zich in de omgevende kleurenweelde der bloemen. Hij zat daar onbewegelijk, een weinig in elkaar gezakt en van op de hoogte waar hij zat scheen hij mijmerend te staren naar den vijver, waarin witte, roze, gele en oranje waterlelies bloeiden. Ons zag hij niet, hij keek niet op in onze richting. Wij bleven daar een poosje, starend, peinzend, in het gouden licht der avondschemering over al die pracht; en toen reden wij heel zacht en langzaam heen, in onzen geest meenemend het beeld van een natuur-God, het beeld van een Pan, die over de schoonheid van zijn wereldschatten zit te droomen.

— Hawèl, Gaston, wa zegt-e van azeu nen blommenhof? vroeg ik aan mijn chauffeur, in een soort behoefte om tot de nuchtere werkelijkheid terug te komen.

— On.... ongeleufelijk, meniere! antwoordde Gaston. En hij voegde er aan toe:

— Da moe zeker wa geld kosten van onderhoud, meniere!

Ik was het met Gaston volkomen eens en voelde mij weder goed nuchter.

De Filosoof, die half verstaan had, glimlachte. Alleen onze vriend de Schilder, bleef roerloos-starend zitten en uitte geen woord. Lang nog bleef hij in de dalende schemering over het geziene nadroomen.

PINKSTER-AVOND TE PACY-SUR-EURE.

Na ons vluchtig bezoek aan Claude Monet's Paradijs kwamen wij met de schemering te Pacy-sur-Eure aan.

Pacy-sur-Eure is, wat je in goed nederlandsch noemt, „een negorij, of gat." Er is feitelijk maar één breede straat, die in gewone tijden absoluut doodsch moet zijn; maar dien avond was er een geweldige beweging; en, komend uit een zijweg op de groote baan, moest ik minuten lang wachten vóór ik een veilige kans zag om met mijn auto tusschen de aanhoudend voorbijsnorrende auto's door te glippen. Pacy-sur-Eure, namelijk, ligt op den grooten weg Parijs-Trouville en 't leek wel of de gansche hoofdstad dien avond naar de zeekust aan 't verhuizen was.

Nadat wij, niet zonder moeite, kamers hadden veroverd in het eenig hotelletje, dat daar bestaat, gingen wij buiten onder de veranda zitten om van de heerlijke koelte te genieten en de beweging waar te nemen.

Wat 'n auto's! Wat 'n auto's! En wat 'n luxe in een land dat heet verarmd en uitgeput te zijn! De prachtigste limousines vol mooie dames (althans mooi-en-rijk gekleede dames) volgden elkander zonder onderbreking op; maar er waren ook een aantal minderwaardige vehikels, oude rammelkasten, die in een geklepper van los-bengelend ijzer voorbijreden. Alles wat wielen had reed voor de Pinksterdagen naar de zee en velen, in het vooruitzicht dat ze geen plaats zouden vinden in de overvolle hotels, hadden opgerolde tenten op hun wagens meegenomen, om ergens in veld of bosch te kampeeren.

Het is een heerlijk gevoel van uit een veilig en betrekkelijk rustig onderdak al die jagende drukte langs je heen te laten razen. Wat gaan al die menschen ginder zoeken waar het reeds zoo overvol zal zijn. Wij vragen het aan onzen Franschen vriend de Filosoof en hij antwoordt, vol minachting:

— Eh bien, ils vont dans les hôtels ou l'on paie cinquante francs pour un oeuf à la coque. Ils ne peuvent pas imaginer de plus grand bonheur!

Wij, van onzen kant, zitten nu rustig te dineeren op het terras en wij zijn ten volle overtuigd dat onze maaltijd, die geen cinquante francs zal kosten voor ons allen, oneindig veel lekkerder en gezelliger is, dan wat die domme kudden ginds aan zee zullen krijgen. Naast en om ons heen zitten nog meer gasten, die zoo verstandig zijn geweest als wij, en, evenals wij, van hun geluk genieten. Er is namelijk een familie: Pa, Ma, een joggie en een

meisje, die het aanhoudend uitjubelen van de pret. Pa heeft het bekende type van Landru: bleek gezicht en kaalhoofdig, met vollen, zwarten baard; Ma is dik, met geweldige corset-buste; en de kinderen zijn twee schrale wurmen: het joggie met bloote beentjes en lange krullen, die hem doen lijken op een meisje; het meisje raisonneerend als een oude dame, in een gebabbel dat geen oogenblik ophoudt. Wat eigenaardig, die Fransche kinderen! Dat zijn geen kinderen; 't zijn kleine groote menschen. Zal dat gebabbel nooit ophouden? Wanneer gaat dat meisje naar bed? Wanneer zal dat joggie zijn meisjeskrullen laten knippen? Het bederft onzen avond; wij kijken zuchtend en vertoornd naar Landru en zijn dik wijf en een van ons noemt even den naam van Landru, wat terstond een allergekste uitwerking heeft. De man kijkt ons aan met ondubbelzinnige woede-oogen en de dikke vrouw staart gescandaliseerd, terwijl het rustelooze babbelmeisje eensklaps haar sarrend gekwetter staakt. Het lijdt geen twijfel dat die man al meer last heeft gehad van zijn gelijkenis met den beruchten vrouwenmoordenaar. Hij bromt iets binnensmonds, blikt ons nog even met verachting aan en 't oogenblik daarna stapt hij met zijn familie op, terwijl wij allen een zucht van verlichting loozen.

Den volgenden ochtend zien wij hen aan het ontbijt terug.

„Landru.... Hij is nog niet geguillotineerd!" fluistert de Schilder mij gedempt lachend toe. Ik doe

maar of ik het niet hoor en ook of ik Landru niet merk. Mijn aandacht vestigt zich op 't kleine meisje, dat nu geen woord meer zegt en er ellendig slecht uit ziet, met bleeke wangen en getrokken oogjes. De dikke mama beijvert zich om het kind heen, wil het iets doen eten, wat het halsstarrig blijft weigeren. Zou het kind ziek zijn van ergernis over de beleediging gisteren door ons zijn vader aangedaan? Ik vraag het fluisterend, vol spijt en bezorgdheid, aan mijn vriend de Filosoof, die antwoordt:

— Mais non, cette enfant a trop bavardé hier, comme notre peuple tout entier bavarde trop. Elle n'en peut plus; elle est vidée, elle recommencera ce soir.

TE MAMERS.

Een der aangename zijden van het reizen per auto — een der weinig aangename zijden, had ik haast geschreven, — is dat men er mee door streken en in plaatsen komt, waar men anders zoo goed als zeker nooit zou komen. Ik herinner mij een spoorreisje van St. Lô naar Vire, — het oude, mooie stadje dat ik graag eens wilde weêrzien — een afstand van niet meer dan vijftig kilometer, waarvoor ik, heen en weer, twee dagen noodig had. Het reizen per spoor, tusschen kleine plaatsjes, in Frankrijk, behoort vrijwel tot de onmogelijke ondernemingen. Wie is er b. v. wel eens per spoor te Mamers [1]) geweest? Mamers is een vergeten, kleine, oude stad met een mooie antieke kerk en nog enkele bezienswaardige, oude gebouwen, die voornamelijk haar vermaardheid en zelfs beruchtheid dankt aan den

---

1) De „s" uitspreken. In de streek, om je dat bij eventueele vergissing duidelijk te maken, zegt men: Ma mère est de Mamers.

gewezen minister Caillaux, die er geregeld voor de Fransche Tweede Kamer wordt herkozen. Wie te Mamers is denkt aan Caillaux en niet minder aan madame Caillaux, die, kort vóór het uitbreken van den oorlog, de sensationeele moord op Gaston Calmette, directeur van Le Figaro pleegde.

Wij wandelden dus door Mamers en vroegen aan een paar menschen waar de woning van den heer Caillaux te vinden was. Tot onze niet geringe verbazing konden wij dienaangaande geen opheldering bekomen. Caillaux.... Caillaux.... niemand scheen dien naam te kennen, van die wereld-vermaardheid iets af te weten. Wij gingen maar op ons eigen houtje zoeken en, daar wij, bij een klein riviertje, even buiten de stad, aan een werkelijk heel mooi buiten kwamen, maakten wij maar voor ons zelven uit, dat dáár Caillaux moest wonen. Ik vond die Caillaux-obsessie tamelijk flauw en liep maar kalm vooruit, terwijl de Schilder en de Filosoof even kijkend vóór het hek van 't buiten bleven staan. Eensklaps zag ik hen naar mij toe komen, stuiptrekkend van 't lachen.

— Wat is er? vroeg ik verbaasd.

— Ga eens kijken, antwoordden zij proestend.

— Ja maar, wat is er?

— Als je niet de moeite neemt om te gaan kijken zal je 't ook niet weten! giegelden zij.

De mensch is een nieuwsgierig dier; ik keerde op mijn schreden terug, ging bij het hek staan. Meteen trok ik mij met een schok terug. Vlak vóór

mij, achter de spijlers, 't gezicht matbleek, den baard gitzwart en de insolente oogen woedend, stond Landru.... de man dien wij den vorigen avond en ook nog denzelfden ochtend in het hotel te Pacy-sur-Eure gezien hadden! Blijkbaar woonde hij daar, op dat mooie buiten, waar wij, ten onrechte, Caillaux gehuisvest hadden; en blijkbaar ook vond hij onze verschijning vóór zijn hek van een indringerige hatelijkheid, want ik zag zijn baardelippen sidderen of hij mij een onhebbelijkheid wilde gaan toeschreeuwen en ik haastte mij dan ook zoo spoedig mogelijk weg, naar mijn vrienden toe, die zich van 't lachen aan een boom vasthielden.

— Nou.... wat heeft Caillaux gezegd? vroegen zij schaterend.

— Hij heeft jullie beiden te dineeren gevraagd; hij stookt alvast zijn kachel, antwoordde ik.

Van dineeren gesproken, daarvoor heeft men een restauratie of hotel noodig en wij begaven ons dus naar het hotel, dat, volgens het boekje van de Touring Club de France, als nummer één daar op dat plaatsje aangeteekend staat. Wij konden het niet vinden. Wij kwamen in de straat en op de plek waar het had moeten staan, maar het stond er niet. Wij vroegen inlichtingen aan een man.

— N'existe plus, m'sieu, antwoordde de man.

N'existe plus.... wat akelig! Weinig dingen op de wereld doen je als toerist doodscher en onaangenamer aan dan het hotel waar je naar toe wou en dat niet meer bestaat. Je krijgt een indruk van

onwelkom zijn en ook een indruk of je nu nergens meer een onderdak zult vinden.

Met lange gezichten togen wij op zoek. Daar stond een hotelletje, met een „cour" er voor, 't welk er nog niet zoo onaardig uitzag. Wij trokken er binnen.

Een kort en heel dik ventje met een bruin gezicht, en dat er uitzag als een kleine Boeddha, kwam ons met een air van niet-onvriendelijke zelfbewustheid tegemoet. Wij voelden intuïtief dat wij den baas van de gelegenheid voor ons hadden en vroegen of wij kamers en een maaltijd konden krijgen. Ja, dat kon; en dadelijk begon de kleine Boeddha druk en rad te praten, vragend wat wij eten wilden: un bon potage, un rôti, du poulet et des légumes de son jardin. Venez donc, messieurs, je vais vous montrer mon potager, vous allez choisir vos légumes, des asperges toutes fraiches, de la salade, des fruits....

Wij moesten met hem mee; hij liep ons amechtig hijgend voorop; wij keken elkander met een stille consternatie aan, ons afvragend waar het heen moest met dat onbedaarlijk gebabbel. Wij vreesden het ergste, het állerergste: slecht eten en een dure rekening; en ik geloof wel dat wij zouden weggevlucht zijn als het nog mogelijk was geweest.

Wij zouden groot ongelijk gehad hebben. Zelden hebben wij lekkerder gedineerd en de prijzen waren zeer billijk. Het Boeddha-tje zelf had ons diner gekookt en af en toe stak hij zijn hoofd in de eetzaal om ons te vragen of wij tevreden waren. Hij had

zijn witte koksmuts opgezet en dat gaf hem een zoo drollig uiterlijk, dat wij ons telkens moesten inhouden om niet in een luiden schaterlach uit te barsten.

Na den maaltijd gingen wij hem „en corps" voor zijn goede zorgen bedanken. Hij scheen daar zeer gevoelig voor en stak ons om beurten zijn vettige hand toe, die eenigszins aanvoelde als een kwal. Toen schoot hij plotseling in een breeden lach en zei:

— Mais vot' chauffeur, messieurs; je ne crois pas qu'il a souvent mangé des asperges!

— Non....? Qu'est-ce qu'il a fait?

De kleine Boeddha ging waggel-lachend naar een bord dat op de hoek van een tafeltje stond en bracht het naar ons toe. Op dat bord lagen, heel netjes afgeknipt, al de kopjes der heerlijke asperges. Gaston, die blijkbaar dat gerecht niet kende, had al de staarten opgegeten en de kopjes laten liggen!

— C'est la première fois de ma vie que je vois ça! lachte de kleine Boeddha; en zijn buikje schokte en zijn oogen traanden van de pret.

Wij maakten onze diepste excuses en veinsden de geweldigste consternatie. De kleine Boeddha vond het après tout zoo erg nog niet.

— C'est une éducation à faire, lachte hij, mais je me demande ce qu'il aurait fait si je lui avais servi des artichauts!

Stilletjes dropen wij af.

— Zie, zei de Filosoof tot conclusie, dat is nu, voor het hoteliertje, een voorraad van pret voor jaren. Aan al wie bij hem komt, aan vriend en vreemdeling, zal hij de geschiedenis vertellen. Ik wed er om, als wij hier binnen tien jaar terugkwamen, dat hij er nog niet over uitgepraat is.

DE EERSTE SPIJKER.

Den volgenden ochtend, na een weldadige nachtrust, kwam ik in de zeer primitieve garage waar de auto gestald was om aan Gaston mede te deelen hoe laat wij zouden vertrekken, toen ik daar Gaston aantrof in werkpak en in 't zweet zijns aanschijns, bezig met een band op te pompen. 't Reserve-wiel lag op den grond, de roze binnenband kronkelde luchtledig over den grond als een geopereerde ingewand, stukken gereedschap lagen alom te slingeren.

— Iets mis, Gaston? vroeg ik.

— Ne noagel, meniere, antwoordde Gaston met zijn mouw het zweet van zijn voorhoofd afvegend. Kijk ne kier wa veur ne schirpen!

Ik nam den spijker in de hand en bekeek hem langdurig. Het was een pracht van een spijker. Niet al te lang, maar zoo recht als een pijl en zoo scherp als een naald. Hij was fonkelnieuw, mooi afgerond, met een platten kop die glom; en 't kwam mij voor dat het *de* spijker was, de machtige, de

symbolische, de regeerder der lange, schoone Fransche wegen. Hij scheen in zijn kille strakheid te willen zeggen: „Wie gij ook zijt, wat gij ook doet, hoe sterk en vertrouwbaar uw wagen ook is, met mij zult gij af te rekenen hebben!"

— Gaston, zei ik, bewaar hem goed, dat is een prachtige spijker. In Vlaanderen heb ik er nooit zulke gezien. Misschien zal hij ons geluk aanbrengen.

Het kwam mij voor alsof Gaston aan de waarde van mijn bespiegelende beschouwing ietwat twijfelde.

— Hoe min da we van die dijngen tegenkomen, hoe liever, meniere, antwoordde hij.

Hij ging weer aan 't zwoegend-lucht-inpompen; en toen hij zijn gereedschap bij elkaar geraapt en de bagage ingeladen had, reden wij verder.

De kleine, bruine Boeddha stond op den drempel van 't hotel en wuifde ons glimlachend goede reis toe.

DE WEG VRAGEN.

Onze goede vriend de Fransche filosoof, bezit, voor zoover ik weet, niets dan goede en zelfs voortreffelijke eigenschappen. Hij is het, die steeds alle onze reizen heeft georganiseerd, die telkens de hotels heeft uitgekozen, die de lange tochten oordeelkundig in etappes heeft gesplitst, zoo prachtig gelijk van lengte, dat wanneer men ze op de landkaart nakijkt, men den indruk krijgt van een taart, die in precies gelijke stukken is verdeeld. Hij heeft maar één gebrek: hij wil, als het ook maar eenigszins anders kan, aan niemand den weg vragen!

Als wij door een stadje rijden kijkt hij op zijn kaart en geeft mij de noodige aanwijzingen. „Première rue à droite, traverser la place, deuxième rue à gauche et puis tout droit. Allez; ca y est!"

Gehoorzaam en gedwee neem ik „première rue à droite," rijd over de plaats, neem „deuxième rue à gauche" en dan „tout droit". Aan 't eind van dat „tout droit" is er dan meestal een kruisweg en, langzaam rijdend, wend ik het hoofd om

en vraag den Filosoof welken weg ik nu moet nemen.

— Ce doit être à gauche, zegt hij, op zijn kaartje kijkend. „Avance de quelques mètres, il y a un écriteau là bas."

Ik rijd naar den „écriteau" en houd er voor stil. De Filosoof kijkt op zijn kaartje en daarna naar de aanwijzingen op het bord. Zijn wenkbrauwen trekken zich samen; een uitdrukking van chagrijnige wrevel komt over zijn gezicht.

— C'est tout de même malheureux! zucht hij. „Toujours la même chose! Jamais une indication précise!"

Wij staan daar. De vier mooie wegen liggen sarrend vóór ons open en de mijlpaal zegt niets. De Filosoof stapt jammerend uit den wagen en staart zoekend in het rond.

Daar komt een heertje aan, met een stokje in de hand en een stroohoed op het hoofd.

— Vraag het hem! roept de Schilder naar den Filosoof.

De Filosoof keert zijn mistroostig gezicht naar ons om en antwoordt:

— Ça ne sert à rien; il n'est pas du pays!

Verbaasd kijkt de Schilder mij aan:

— Hoe kan hij dat weten, of die man niet van de streek is!

Ja, dat vraag ik mij ook af.

— Hij wil niet, dàt is het; hij wil den weg niet vragen, zucht de Schilder.

Ondertusschen blijven wij maar doelloos wachten.

Op een hoek van den kruisweg staat een huisje. Achter een open raam zit een mannetje — een zadelmaker — te werken. Af en toe, onder het werken, kijkt hij over zijn bril naar ons op.

— Vraag het aan dat mannetje! roept de Schilder.

— Inutile, antwoordt de Filosoof; ce bonhomme ne sait rien; il ne quitte jamais son établi.

— Verdomd! hoe kan hij dat weten! gilt de Schilder verontwaardigd. En, met een wip, is hij uit den wagen en gaat zelf naar het mannetje toe. Terstond loopt de Filosoof van ons weg, alsof hij zich nu niets meer van de zaak wil aantrekken.

— Pardon, monsieur, la route de S. s'il vous plait.... begint de Schilder.

— Parfaitement, m'sieu, parfaitement, antwoordt het zadelmakertje met de grootste bereidwilligheid. En hij begint te ratelen, te ratelen, als dol.

De Schilder is van 't eerste oogenblik overdonderd. Hij begrijpt geen steek uit de verwarde en te overvloedige explicaties; met de eene hand wenkt hij den Filosoof ter hulp; met de andere wijst hij naar een der wegen, waarop het zadelmakertje uit zijn raam springt, en op den weg komt staan en ook begint te wijzen, met wilde armbewegingen, zonder ook maar een oogenblik zijn dol geratel te staken. Langzaam en onwillig komt de Filosoof terug en mengt zich ook, blijk-

baar met weerzin, in 't gesprek. Eindelijk zijn we klaar; Filosoof en Schilder stappen in den wagen; wij rijden voort en 't laatste wat wij, nog even omkijkend, zien, is het zadelmakertje, midden op den weg, zwaaiend met zijn armen als met molenzeilen en ons van verre nog iets toeschreeuwend, dat geen van ons allen meer kan verstaan. Gaston, die van het heele bedrijf niets gesnapt heeft, zit in elkaar gekrompen van het proestlachen en de Filosoof herhaalt nog eens misnoegd:

— Vous voyez bien que ça ne sert à rien, n'est-ce pas? Ils ne savent pas; ils sont idiots; et puis, rien n'est indiqué; c'est absurde; c'est toujours et partout la même chose!

Ondertusschen zijn wij wel degelijk op den goeden weg, maar de Filosoof wil het niet toegeven. Hij wil het nog niet als we weldra in S. aankomen. Hij is uit zijn humeur en boudeert. Wij zullen een lekkere lunch moeten treffen om er hem weer in te krijgen.

FRANSCHE RESTAURATIES EN HOTELS.

Het gaat hier alleen over hotels en restaurants in kleinere plaatsjes. Parijs, — het Parijs der vreemdelingen, — is tè weinig Fransch om hierbij in aanmerking te komen.

Ik herinner mij, uit vroeger reizen, de heerlijkheid van zoo'n aankomst, na een langen, vermoeienden tocht, in een Fransch provincie-hotelletje. De „patron" kwam je met een vriendelijken glimlach welkom wenschen; en alleen zijn welgedaan gezicht en heel zijn uiterlijk was je als 't ware een belofte en een waarborg, dat je 't er goed zoudt hebben. En je had het er dan ook meestal goed, heel goed en voor heel weinig geld. De kamer was eenvoudig gemeubileerd maar zindelijk, de W. C. was in orde en ik herinner mij menige heerlijke lunch of diner van vijf of zes gangen, á deux francs cinquante of trois francs, vin compris. Het kon niet beter noch billijker.

Maar nu?.... Helaas, er is veel ten kwade veranderd! Dat de prijzen sterk gestegen zijn is

te begrijpen; ze zijn dan nog zeer redelijk gebleven in Frankrijk, wanneer men ze vergelijkt met de afzetters-rekeningen, welke men, — trouwens zonder eenige reden daartoe — den reiziger in Belgische en Hollandsche restauraties en hotels durft voorleggen. Maar de kwaliteit, zoo niet de kwantiteit, is er veel minder op geworden; de bediening is slecht en onvoldoende, er staat geen welgedane baas meer op den drempel van 't hotel om je welkom te heeten; en, al is je bed totnogtoe doorgaans nog zindelijk, je kamer is dat niet, en de trappen en de gangen van 't hotel zijn dat nog veel minder: men krijgt den indruk of er sinds maanden geen borstel of geen veger meer gewerkt heeft.

Hoe komt zoo'n verandering? Is het, omdat het toerisme, als zoodanig, zoo goed als dood is in Frankrijk? Of is het toerisme doodgegaan omdat er de hotels zoo slecht geworden zijn? Men heeft herhaaldelijk klachten daarover kunnen lezen in de „Revue du Touring Club de France". Een misverstand tusschen hoteliers en toeristen, zoo heette het. Mij lijkt het erger dan een misverstand. Het komt mij voor dat de Touring Club zijn vroegeren invloed over de Fransche hoteliers verloren heeft; en dat is hoogst jammer; want de rustelooze bemoeiingen van de Touring waren een echte weldaad voor den reiziger in Frankrijk. De Touring met den invloed van zijn honderd duizenden leden, heeft de vroeger vuile Fransche hotels zin-

delijk gemaakt; de onnoemelijke W. C.'s vervangen door nette sanitaire inrichtingen, de stoffige kleeden en gordijnen uit de kamers weggehaald en vervangen door keurig geboende parketten en met licht Ripolin beschilderde wanden, waarop het minste vuiltje zichzelf verraadt.

Dit alles is helaas nu weer aan 't tanen en de grondige Fransche vuilheid van vroeger, dreigt er meer en meer weer boven op te komen. Een enkel voorbeeld zal dit sprekend toelichten. Het gebeurde in een vrij aanzienlijke stad van het westen, in 't eerste hotel van die plaats, dat ik zou kunnen en misschien zou moeten met den naam noemen, hoewel ik het niet gaarne doe.

Wij kwamen 's ochtens beneden en vroegen aan den portier in welke kamer wij het „petit déjeuner" konden gebruiken.

— Deuxiéme porte à droite, antwoordde de man kortaf.

Wij kwamen vóór de deuxième porte à droite en lazen daarop in groote letters: *Lavatory*. Niet twijfelend of de portier had zich vergist, ging ik weer naar den man toe en zei hem wat er op die deur te lezen stond.

— Eh bien oui, c'est là! herhaalde hij vrij ongeduldig.

Ik kon mijn oogen en ooren niet gelooven, maar trok er met mijn vrienden toch binnen.

En waarachtig.... In een soort voorkamer van Lavatory en W. C. zaten enkele menschen hun

eerste ontbijt te gebruiken. Dat gebeurde op viezige houten tafeltjes zonder tafelkleed; en je werd er vagelijk bediend door een paar slordige garçons zonder halsboord, die tusschen de bedrijven door allerlei afval en eindjes sigaar in de hoeken veegden. Er was heen en weer geloop van al wie van de eigenlijke W. C. achter een glazen deur, had gebruik gemaakt of gebruik wenschte te maken; men hoorde het water met geweld stroomen en wie neus en oogen sloot en met eenige poëtische verbeelding was begaafd, kon zich voorstellen dat hij ergens, in een mooie bergstreek, bij een frisschen waterval, zijn eerste ochtendmaal gebruikte. Onze Fransche vriend de Filosoof was diep verbolgen en beschaamd.

— Eh bien oui, voilà, zei hij neerslachtig. Le petit déjeuner, en France, semble être une occupation inavouable; une chose honteuse et furtive, qu'on accomplit dans un coin, en se cachant, parmi les autres misères et déchéances de la vie.

Ik weet niet of men dien achteruitgang, dat merkbaar en voelbaar verval, den Franschen al te euvel mag duiden. Er is een reden voor; zij hebben geen menschen meer. Ik meen dat ze heel veel werken en hun best doen, maar zij kunnen er niet meer tegen op. Het sterke leven van Frankrijk ligt begraven op zijn slagvelden. Dat voelt men overal, in alles: gebrek aan werkkrachten. Ik vraag mij af of Frankrijk er ooit weer boven op zal komen. Hoe kan het, met zijn steeds

afnemende bevolking? Frankrijk moest veel, moest héél veel kinderen krijgen: en het wil er slechts weinig of gene. „Pourquoi? antwoordde mij een Fransche vrouw aan wie ik de opmerking maakte. Pourquoi des enfants? Pour les envoyer pourrir dans quinze ou vingt ans sur les champs de bataille?" Frankrijk heeft op 't oogenblik den naam van een krijgslustig volk te zijn; m. i. zeer ten onrechte. Frankrijk is een tragisch volk, een volk dat leven wil en zich voelt sterven. Het voelt zijn zwakheid, zijn onmacht; en het wapent zich tot het uiterste, in de wellicht hersenschimmige hoop door de overmacht der wapenen het gebrek aan mannen te vergoeden. Om dezelfde reden moet het zijn erf-vijanden klein trachten te houden. Daar zit, geloof ik, de kern van heel het zoogenaamde Fransch militarisme.

VENDÉE.

Er is iets romantisch verbonden aan den klank en aan de beteekenis van dat enkel woord: Vendée.

Je denkt onwillekeurig terug aan den jarenlangen strijd der Chouans tegen de Eerste Republiek, aan het taai verzet der streng katholieke bevolking, aan de mysterieuze hinderlagen, aan dien wreeden guerilla-oorlog, die eindigde met de totale vernieling van Vendée. Men verwacht nog sporen van dien wilden strijd te vinden; men stelt zich nog die oude steden als Cholet, Bressuire, La Roche sur Yon voor zooals ze destijds waren, terwijl men totaal vergeet dat al die plaatsen met den grond werden gelijk gemaakt en dat er nieuwe van denzelfden naam voor in de plaats kwamen, die met het oude niets te maken hebben. Zoo is het woord Vendée dan ook niets meer dan een klank en een herinnering geworden. De gansche streek is van een hopelooze eentonigheid, met hier en daar toch iets 't welk je doet voelen, dat je door een zeer apart gebied reist.

Wij doorkruisten Angers met zijn formidabel

oud château-fort en kwamen aan de overzijde van de Loire over de fameuze Ponts-de-Cé.

Ik kan het niet helpen, maar de Loire te Angers evenals de wijd-vermaarde Ponts-de-Cé hebben op mij slechts luttel indruk gemaakt. Waar men aan groote bruggen denkt, herinnert men zich eerder de Forth, of de Moerdijk, of Brooklijn-Bridge, of de ontzettende hangbrug over de Niagara. Les Ponts de Cé lijken tamme dingetjes bij die reuzenwerken vergeleken en wat de Loire zelf betreft, de mooie, stralende Loire, die zich verder op, tusschen Saumur en Tours als een prinses uit een sprookjeswereld tusschen haar pracht-domeinen heenslingert, te Angers, ondanks haar ontzaglijke breedte, is ze toch feitelijk niets anders dan een onbeduidend waternet van tallooze plasjes en stroompjes, tusschen evenveel ontelbare en kale grint-eilanden. Wij hadden 't gauw genoeg gezien; het zei ons niets; en in volle vaart reden wij Vendée-land in, waar wij wonderen verwachtten.

Het waren eindelooze, breede en prachtig-gladde, op en neer deinende blauwe wegen tusschen hooge, dichte hagen, waar ook hier en daar een groote boom, als een reuze-bladeren-tuil uit opstak: het land van de Chouans; de ideale streek voor een hinderlaag-oorlog! Weinig, maar dan ook groote boerderijen, zonder eenig bijzonder karakter. Het zijn banale gebouwen, heropgebouwd na de verwoesting, ruim een eeuw geleden. Hier en daar

een windmolen, die er vervallen uitziet en verder niets dan de wijdte der landouwen, eentonig en verlaten, als overal in Frankrijk. En toch is er af en toe iets in het land, dat sterk aangrijpt en tot je spreekt en je prangend doet voelen, dat ge hier in een streek en onder een bevolking zijt, die met geen andere kan vergeleken worden.

Het zijn, hier en daar, op een hoogte, de „Calvaires"! Meestal staat er niet één, maar rijzen er drie, vier, vijf naast elkaar en niets is van een aangrijpender verlatenheid, van een tragischer somberheid dan die groote, ruig-verweerde aan elkaargerijde kruisbeelden op een kale hoogte tegen den immensen hemel. Hier voelt men 't stugge fanatisme van een volk, dat voor zijn Geloof gestorven is. Die somber-groote kruisen zijn dubbel-zinnebeeldig. Zij werden niet alleen opgericht ter vereeuwiging van Christus' lijden; zij schijnen ook, door hun tragische veelheid, de martelaarschap van een gansche bevolking ten hemel uit te schreien. En wanneer je die kruisen langdurig, in benauwde emotie hebt aangestaard, dan kijk je meteen zoekend om je heen, om het volk te aanschouwen, hetwelk ze daar oprichtte.

Daar komen enkele types aan: maaiers, met vork en zeis over den schouder; en de vrouwen, die aan den veldarbeid geholpen hebben.

Ik kan niet zeggen dat ik aan het mannentype heel veel eigenaardigs heb gezien. Wel hier en daar een oud en somber dweepgezicht, als weggeloopen

uit de lijst van een antieke, Spaansche schilderij. Maar de vrouwen .... 't is om ervan te droomen.... en te ijzen.

Zij zijn meestal in 't zwart gekleed en zij dragen een zwarte of sombere muts over haar strak naar achter platgestreken en getrokken haar. Geen de minste behaagzucht noch coquetterie aan haar. Ernstige, stugge gezichten, met harde oogen, die je zonder eenige vriendelijkheid aankijken. Stevige deernen met rechte gestalten, van wie men voelt dat ze in ommezien de hooivork tegen het geweer zouden kunnen verwisselen. En in de streek rond Cholet dragen zij het corset *boven* haar keurslijf, wat haar nog sterker het uiterlijk geeft van ten strijd uitgeruste amazones. Dat zijn wel de vrouwelijke afstammelingen der Chouans, die met hun mannen mee voor het geloof ten strijde trokken.

— Eigenlijk heeft het hier nog al veel weg van Bretagne, merkte de Filosoof, die met gespannen aandacht, in het zeer langzaam rijden van de auto, de types observeerde.

Jawel; hij had gelijk; het had veel van Bretagne; maar dan van een verhard Bretagne, een Bretagne zonder zachtheid, vroolijkheid of kleur, een somberzwart Bretagne van op elkaar geklemde tanden en geknelde vuisten.

Ik zou eens een Vendéenne van het platteland willen zien glimlachen. Ik weet niet of ze dat wel kunnen.

DE STEDEN IN VENDÉE.

Cholet is dus, zooals ik zei, een nieuwe, onbeduidende, banale stad. Rechte, breede straten, lange boulevards, groote cafés, hooge, stijllooze gebouwen en een enorme kathedraal, vrij smakelooze navolging van Chartres. Een stad geschapen voor het ruimmoderne leven, maar juist dat leven bleef er weg, de stad is dood en verlaten, en toen wij voor de plek kwamen waar ons hotel moest staan, vonden wij, evenals te Mamers, het hotel niet. 't Was ook al opgedoekt, en door geen ander vervangen, wat wel het doorslaande bewijs gaf, dat er, evenmin als te Mamers, behoefte aan hotels was in Cholet. Zoo sterven al die steden hun langzamen dood. Geen mensch komt er die er niet wezen moet en wie er eenmaal is loopt er zoo spoedig mogelijk weg.

Erger nog van leelijke onbeduidenheid is La Roche sur Yon. Deze stad, destijds grondig verwoest, zooals vele Vendéesche steden, werd op bevel van Napoleon I en volgens plannen door hem

goedgekeurd, geheel heropgebouwd en een tijdlang Napoleon-Vendée genoemd. 't Is wat moois! Napoleon moge een groot veldheer en menschenmoordenaar zijn geweest, zijn architecturale smaak stond zeer beslist beneden dien van een negerkoning. La Roche sur Yon lijkt op een kazerne-stad, met groote vierkante exercitie-pleinen, met rechte, breede straten van wanhopig gelijkvormige en gelijkkleurige huizen, alles geel en rood, alles recht en breed, van een leelijkheid om er bij te snikken. Als men niet wist dat men in Frankrijk is, zou men ergens in een Duitsche garnizoen-stad denken te zijn.

Wij vluchtten zoo gauw mogelijk weg uit dit luguber oord; en in het veld, niet verre van een klein dorpje, werden wij verrast door een schouwspel, dat ons over onze zware teleurstelling eenigszins troostte.

Van verre dachten wij, dat het een begrafenisstoet was. Dichter bij gekomen, merkten wij, dat het een bruiloft was. Bruid en bruidegom stapten statig voorop: de bruid in 't wit, met oranjeknoppentuil en sluier; de bruidegom in een zwart-lakensch pak, dat hem te nauw scheen te zitten. Zij keken even op toen wij langzaam voorbijreden en wij zagen het vrij onbeduidend gezicht van den man en het stoere, bruingebrand gelaat der vrouw, met de getrokken, donkere haren en de harde, zwarte oogen. De familieleden en de genoodigden volgden, allen strak en zwijgend, voelend de plechtigheid niet als een gebeurtenis van pret, geluk en vroolijkheid, maar als

iets van grooten, diepen ernst en bijna als iets van leed en rouw. Het kerkje, ginds verre, puntte zijn torentje als een strak-gebiedende wijsvinger ten hemel en heel de streek leek van een diep-zwaarmoedige monotonie, waar niet kon gezongen of gelachen worden.

LA ROCHELLE.

Thans rijden wij over de roze wegen der Charente, een landstreek, o, wat is het eigenaardig! die sprekend aan Veurne-Ambacht en Zeeuwsch-Vlaanderen doet denken. Vlakke weilanden vol grazend vee, slootjes en molentjes en een hoogen, hoogen blauwen hemel met glinsterwitte wolkjes, zooals we dat bij ons gewend zijn.

Het is een verrassing, een verrukking, en meteen toch ook een soort teleurstelling. Zijn we zooverre gekomen om hier dat ons zoo welbekende landschap te vinden? Alleen de Filosoof is verrukt. Voor hem is het een openbaring. Maar de Schilder doet zenuwachtig; hij wil liever iets anders zien. Dat andere komt dan ook vrij spoedig. Een heuvelkam teekent zich liefelijk blauwgolvend af tegen den einder en weldra rijden wij door een drogere en ook kalere streek, tusschen twee bermen, die begroeid zijn met schitterende veldbloemen en kleine heestertjes.

De lichte, roze weg deint op en neer en de

zoemende wagen schijnt te wiegen, zoo heerlijk zacht ligt overal de eindeloos-lange baan. Zoo wiegt hij voort onder de warme zon alsof hij ons in slaap zou wiegen, tot plotseling iets ratelt of de weg opeens heel hard en stroef geworden was. Gaston en ik kijken samen met een identieke hoofdbeweging om en ik verneem Gaston's alarmstem:

— Den achterband es plat, meniere!

Alweer!.... Ik houd in, wij stappen uit den wagen, kijken naar den band en zien.... een spijker!

Nummer twee! Hoeveel meer zullen wij er nog krijgen?

Deze is niet de mooie, rechte, puntig-gladde, fonkelnieuwe, symbolische spijker, zooals hij zich voor 't eerst aan onze benauwd-geboeide oogen openbaarde in de kleine, primitieve garage te Mamers. Deze is de verwrongen, gekronkelde, afgeslepen en gesleten spijker van de eindelooze, Fransche wegen. Hoeveel honderden karrewielen hebben over hem heen gereden; hoeveel paardenhoeven hebben hem vertrapt en over hem geschuurd; hoeveel auto-banden hebben hem opgepikt en over de fijne, harde keitjes meegesleurd om ervan te maken wat hij thans geworden is: een soort van bramig kronkelmes dat snijdt en prikt en scheurt langs alle kanten. Onze mooie, nieuwe achterband is er deerlijk door gehavend; Gaston jammert en mijn rechterhand maakt een

instinktmatige beweging naar den binnenzak van mijn jas, waarin mijn portefeuille zit. O, spijker, dure spijker, leelijke, versleten spijker, hadt ge nu nog geen kwaad genoeg gedaan in uw ellendig leven!! Wij hebben hem verre van ons weg gesmeten, verre op den heuvelkam tusschen de heesters en daar zal hij nu oproesten en sterven, als welverdiende straf voor al zijn vroegere euveldaden.

De zon begon naar 't westen toe te nijgen, toen wij eindelijk in La Rochelle aankwamen. Wij vonden er een tamelijk onbeduidende provincie-stad, die leek op vele andere Fransche provincie-steden en wij dachten dan ook niet daar iets bijzonders aan te treffen, toen wij, gekomen aan de haven, vóór een prachtig schouwspel, een echte feërie van kleur, van licht, van leven en beweging stonden.

Tusschen de twee massieve, formidabele, antieke forteresse-torens ligt de waterweg naar zee. Het is als een immense open poort, geopend op 't oneindige. Men denkt onwillekeurig aan de ouderwetsche zeilschepen, hoog en groot als kasteelen, die daar in vroeger eeuwen zwaarbeladen met kostbare vrachten, in en uit voeren. Nu is La Rochelle voornamelijk een visschershaven geworden, maar een van zooveel poëzie, en kleur, en charme, dat men er nooit op uitgekeken en uitbewonderd is.

Kleur schijnt iets te zijn dat als 't ware vanzelf ontstaat aan zee. Een visschersdorp, waar

dan ook, is altijd iets riants en schilderachtigs. Maar zulk een overvloed en meteen zulk een harmonie van kleuren als te La Rochelle heb ik nog nergens gezien. Ik kan niet aannemen dat de kleuren hier met eenig bewust artistiek gevoel werden bij elkaar gebracht. Hier geldt waarschijnlijk alleen gewoonte en aloude traditie. Maar hoe dan ook, de indruk is van een verrassende en verbazende schoonheid. Het zijn blauwe zeiltjes, roze zeiltjes, groene zeiltjes, met af en toe daar tusschen door een okergele vlam of de stil-droomerige tint van enkele zalmkleurige lappen. De drogende netten die om de masten hangen zijn van een heel diep en fijn azuren blauw; en de masten zelven hebben schel-gekleurde toppen: vuurrood, vlammend oranje, of van dat tintelend licht-groen, dat er tusschen al die kleuren opschiet als een boompje in de lente. Dat alles ligt heel dicht bij elkaar gemeerd; het is één krioeling van kleuren en tinten; en op een afstand zou men zeggen een processie met schitterende vanen; een stil-glanzende processie langs de drukke kade en de hooge huizen, die ook allen licht en fel gekleurd zijn en die vroolijk lachend en jubelend uit hun honderden tintelende vensterramen naar het onophoudend wonder schijnen te staren.

Wij konden onze oogen van het schouwspel niet verzadigen; wij liepen rusteloos heen en weer, steeds nieuwe verrassingen ontdekkend, tot wij eindelijk, doodmoe, in 't zand gingen liggen achter

het havenhoofd, met de oogen op de zee, waarover de zon in purperen glorie daalde.

Een vóór een kwamen de sloepjes uitgevaren en telkens zagen wij de vlammende punt van den mast en 't bovenste gedeelte van het zeil, knikkend en groetend als het ware in de lichte deining boven den rand van den strandmuur. Je moest er naar kijken of je wilde of niet; je vergat er de pracht voor van de ondergaande zon over het blauwe water en telkens weer was het een raadsel en verrassing wat er achter 't havenhoofd zou komen uitpiepen: een roze rompje, een blauw rompje, een heldergroen of fel-oranje rompje.

Dat alles dreef in stilte, steeds lichtjes wiegelend en knikkend, naar de volle zee toe en naarmate de schuitjes in 't verschiet verdwenen taanden en stierven de teedere of felle kleuren, tot zij eindelijk allen gansch zwart schenen, zwart als stippels rouw over het spiegel-glanzend kleed der zee.

AGAIN.

Onze vriend de Filosoof had tijdens den oorlog lange maanden te La Rochelle vertoefd, als tolk namelijk bij de Amerikaansche troepen, die daar een maritime basis hadden. Hij vertelde ons van 't uitgelaten leventje dier kerels, die doorgaans over heel veel geld beschikten en er mee gooiden en morsten, tot groot genot natuurlijk van de neringdoende inwoners, die schitterende zaken met hen maakten.

Dat het moreel gehalte van die troepen meestal niet bijzonder hoog stond, — evenmin trouwens als het gehalte van welke andere troep ook, — mag wel, als een eenvoudige waarheid, terloops aangestipt worden. Maar aangezien zij meer geld hadden dan anderen, konden zij ook flinker uitspatten en zij troostten zich veelal over de gedwongen ontberingen in hun „dry" land, door druk bezoek te brengen aan een aantal kroegjes, waar zij zich op velerlei gebied ruim konden schadeloos stellen.

„Hier in de buurt, vlak achter de kerk," zoo sprak de Filosoof, bestond namelijk een cafétje, dat bijzonder in trek was. Er was daar onder meer een flinke en vrij knappe deerne, die buitengewoon veel succes had. Door het vele omgaan met de overzeeërs had zij hier en daar wat van hun taal leeren begrijpen; maar Engelsch-spreken kon ze feitelijk toch niet; zij had alleen maar één enkel woord onthouden, het woord „again" 't welk ze blijkbaar veel gehoord moest hebben en dat ze voortdurend, bij elke gelegenheid, te pas en te onpas herhaalde. Wanneer je daar binnen kwam en je groette haar, dan antwoordde zij met haar vriendelijksten, innemendsten glimlach „again". Wanneer je haar een compliment maakte op haar uiterlijk: „again, again". Wanneer je haar iets vroeg, om 't even wat: „again, again, again". Het woord diende voor alles, beteekende alles en het duurde niet lang of zij zelve werd, door de pretmakende soldaten, niet anders meer als „again" genoemd. Het doel, trouwens, waarvoor de militairen daar doorgaans kwamen, kreeg ook al spoedig den naam van „again", zoodat het woord ten slotte een beteekenis had, die in fatsoenlijk gezelschap geen verdere toelichting duldde.

— Allons donc voir si elle est toujours là ! stelde de Filosoof met een ondeugend glimlachje voor.

Wij waren dadelijk bereid. Wij gingen rond de mooie, oude kerk, kwamen op het klein pleintje, zagen het cafétje.

Het is wel eigenaardig dat soortgelijke huizen zoo dikwijls om en bij de mooie, oude kerken zijn te vinden. Zij staan daar heel discreet verborgen, in de stille schaduw en onder de bescherming als het ware van het vroom gebouw.

— Voilà! zei de Filosoof. Laissez-moi entrer d'abord. Nous allons voir si elle me reconnaîtra.

Hij stapte binnen, buigend onder 't deurtje en wij volgden hem.

Het was er rood gestoffeerd en somber; wij zagen roode toilecirée-banken langs de wanden en enkele tafeltjes met stoelen. Bij een dezer zat een matrone met pruik en lorgnet en een jonge meid in lichte kleedij, die dadelijk bij onze intree opstond.

— Bonjour, mesdames, groette de Filosoof.

— Bonjour, messieurs, antwoordden de twee vrouwen.

— C'est pas elle, fluisterde de Filosoof, terwijl wij aan een der tafeltjes plaats namen.

De jonge deerne was meteen bij ons. Steunend met goedkoop-beringde handen op het tafelkleed vroeg zij, vrijpostig ons aankijkend:

— Qu'est-ce qu'on peut servir à ces messieurs?

Wij bestelden iets. Het meisje ging met vlugge, vaste schreden naar de schenktafel toe. Zij was heel kort gerokt en had ferme beenen. Haar heupen rondden stoer, niet zonder eenige gratie. De oude, die aan een of ander borduurwerk knutselde, zat ons aandachtig door haar bril op te nemen.

— Madame, vroeg eensklaps de Filosoof; est-ce que vous ne me reconnaissez pas? J'ai été pas mal de fois ici pendant la guerre.

— Mais si, monsieur, mais si, ... il me semble .... antwoordde de matrone met breeden valsche-tanden-glimlach.

— Vous aviez alors une serveuse, qu'on appelait „Again" .... voer de Filosoof glimlachend voort. Est-ce que ....

De matrone liet hem niet uitspreken. Zij barstte in een harden lach, half hoon, half uitdaging, los en riep:

— Ah! celle-là, elle a fait ses affaires! La fin de la guerre ne l'a pas prise à l'improviste, allez! Elle m'a plaquée à temps, la rosse! En in een sputterenden woordenvloed ging de matrone aan 't vertellen hoe „Again", even vóór het einde van den oorlog had de hand gelegd op een naief Amerikaansch soldaatje „un con, messieurs, on n'a pas idée de ça!" en goed en wel met hem getrouwd was! Ja, ja, getrouwd voor wet en kerk en met dien knul vertrokken naar Amerika; naar Virginia nog wel! zijn geboortestreek! proestte de matrone met lubrieken lach; en mij hier weken lang alleen laten zitten, tot ik eindelijk Francine gevonden heb.

Wij bekeken elkander met stille teleurstelling. Francine kon ons daar geenszins boeien; alleen op de kennismaking met „Again" hadden wij onze zinnen gespitst. „Jaja, er is wel veel veranderd

sinds den oorlog!" filosofeerde even nog de Filosoof; en langzaam stonden wij op, nog al koel bejegend door de matrone en Francine, die vermoedelijk wel een interessanter resultaat van onze komst verwacht hadden.

Pas waren wij buiten en staarden even, over het dak van 't kroegje heen, naar den prachtigoptorenenden kerktoren in de helderblauwe lucht, toen daar om den hoek van 't pleintje Gaston langzaam in zijn eenzaamheid kwam aankuieren.

— Juist op tijd weg, fluisterde de Schilder. Hij wenkte Gaston bij zich, wees hem den toren en jubelde:

— Dà es nen toren, hè, Gaston?

— Ongeleufelijk, meniere! antwoordde Gaston met den neus in de lucht.

Eensklaps ging de deur van 't kroegje open en Francine verscheen op den drempel, fiks en kordaat in haar kort rokje en haar lichte blouse, vrank en onbeschroomd ons aankijkend.

— Zullen we gaan? vroeg de Schilder met een oolijk knipoogje.

Wij kuierden langzaam om en verlieten het pleintje, ons schijnbaar om Gaston niet meer bekommerend.

Maar hij volgde ons zonder notitie van Francine te nemen en wij hoorden het kroegdeurtje met een kwaadaardigen kwak achter ons dichtslaan.

IN 'T KLOMPJESLAND.

Wij reden door „la Creuse", een liefelijk land van groene heuvelen en kleine, ouderwetsche stadjes. Het is een streek vol romantische poëzië. George Sand had hier ergens haar buitenverblijf en men voelt haar ziel en haar geest als 't ware in de dingen die men ziet. Die ouderwetsche watermolens, met hun traag-wentelende, zilverstralenopspattende wielen; die kleine, eenzame huisjes en boerderijtjes, half bedolven onder mos en bloemen, zij doen zoo onweerstaanbaar denken aan *Le Meunier d'Angibault, La Mare au Diable* en *Francois le Champi.*

't Is zonde daar zoo snel doorheen te rijden. Wij blijven even pleisteren in een klein gehucht en gaan wat kuieren. Ik merk dat de meeste menschen er op houten klompen loopen. Onze vriend de Schilder is een en al opgewonden verrukking. Hij gaat een van die huisjes binnen en komt er weldra uit, met een paar kleine klompjes in de hand.

— Kijk eens wat 'n mooie kinderklompjes; ik heb ze daar gekocht.

Het zijn inderdaad aller-aardigste klompjes: wit, met koper beslagen en langs onder dicht bezet met flinke spijkers.

De Filosoof is al even enthousiast als de Schilder. Ik alleen zet een bedenkelijk gezicht.

— Vind je ze niet mooi! roept de Schilder verbaasd.

— Neen, ik vind ze niet mooi, beken ik neerslachtig.

— Waarom niet? Hoe is 't mogelijk! roepen ze beiden, verontwaardigd.

— Dat zal ik jullie waarschijnlijk nog vóór den avond wel weten te zeggen, is mijn gedrukte antwoord.

Zij staren mij beiden strak en zwijgend aan, of ik niet goed wijs was.

Wij rijden verder. Wij stijgen een steile, kronkelende helling tusschen bosschen op en eensklaps ontvouwt zich vóór ons, in de diepte, het charmante panorama van Argenton-sur-Creuse.

Een rood-en-grijs stadje, aan beide oevers van het schuimend riviertje, langs alle kanten omringd door mooie, groene bergen. Ik houd den wagen stil om te bewonderen. Wat 'n heerlijke intimiteit en rust! Je dweept ineens: „dáár zou ik willen leven!"

Dweepen, ja; als de kille realiteit niet om den hoek gluurde!....

De kille realiteit openbaart zich hier eenklaps

door een zwak en langgerekt gesis, ergens onder aan den wagen. 't Is als een weeke klacht van langverkropt wee. Gaston loopt langs de wielen rond en al spoedig verneem ik zijn stem:

— Alweere ne noagel, meniere!

— Ik dacht het wel; het kon niet anders! Dat land van poëzie en mooie klompjes, moest ons wel een souvenirtje laten! 't Is een van die flinke spijkers waarmee de klompjes langs onder zijn beslagen; zijn gladde, ronde, sterke kop glimt in den doorboorden rubberband, als een oog dat ons spottend aankijkt.

— Allez, Gaston, niets aan te doen, jongen, zucht ik berustend. En, tot mijn beide, om den zuchtenden band geschaarde vrienden:

— Begrijpt ge nu waarom ik die klompjes niet mooi kan vinden?

Zij begrijpen het, met geconsterneerde gezichten, terwijl een nieuwe band wordt aangelegd.

— Wat 'n malchance! jammeren zij.

De nieuwe band ligt op en wij dalen naar het lieve stadje af. Wij hebben voorzeker nog geen twee kilometer gereden als ik voor de tweede maal een zuchtend-sissen hoor en duidelijk aan mijn onwillig stuurwiel ervaar, dat er alweer een band aan 't lekken is.

— Non, mais, par exemple, ca c'est trop fort! gilt de Filosoof.

— De klompjes, mijn vriend, de klompjes! zucht ik, gelaten stilhoudend en uit den wagen stijgend.

— Mais quelle malchance inouïe! schreeuwen mijn beide vrienden. Wat Gaston betreft, die is boos, bepaald heel boos. Hij vloekt, met razende stem, een formidabelen vlaamschen vloek uit in het zacht-poëtische Creuse-landschap.

— Que voulez-vous! Ik heb geen chance! zucht ik gedwee. De Fatsoenlijke Mensch, die vroeger met ons meereisde, heeft onlangs heel Frankrijk rondgetoerd, zonder zelfs eenmaal zijn luchtpomp te gebruiken; maar ik....! Ik wed jullie dat, als er één spijker in de Sahara-woestijn werd neergegooid en al de chauffeurs van de geheele wereld zouden de woestijn doorkruisen om hem op te pikken,.... ik wed jullie, zeg ik, dat *ik* hem in een van mijn banden zou mee-brengen!

Mijn vrienden gelooven het. Zij kijken mij vol meewarigheid aan. De Schilder stopt zijn klompjes in zijn valies weg. Gaston legt weer een nieuwen band op.

Argenton-sur-Creuse is zoo lief van binnen als van buiten. Oude, oude huisjes met pittoreske daken; verweerde kerkjes met grillige torens; en dan dat riviertje, zingend, schuimend, kabbelend en babbelend, met frisch-neerhangend groen en bloemen langs zijn oevers en met baliekluivers op zijn bogende bruggetjes; van die sigaret-rookende kerels die daar uren lang over de borstwering geleund naar 't vlijtig-levend water staan te kijken en die er bij het uitzicht der dingen schijnen te behooren.

Wij wandelden door 't stadje en toevallig trof een

plakkaat aan een muur onze aandacht. Wij gingen het lezen en voelden een innige emotie. Ik schrijf hier textueel over wat er op te lezen stond:

„A vendre á l'amiable
„Maison de George Sand
„située á Gargilesse.

„Une grande salle á manger, deux chambres á „coucher et une cuisine; grand balcon sur tout le „devant de l'immeuble; chambre basse servant de „cellier, avec four et boulangerie.

„Une plaque commémorative en marbre noir, don „de l'Académie Francaise est scellée au dessus de „la principale porte d'entrée, pour perpétuer le sou„venir de George Sand.

„Entrée en jouissance de suite.

„Notaire Diard, Argenton."

De menschen uit de buurt keken ons nieuwsgierig aan. Zij schenen maar niet te begrijpen wat ons daar zoozeer interesseerde. Twee juffertjes uit een patisserie-winkeltje staken de straat over om te zien.

— Oh! c'est rien, zei de eene tot de andere. Tu sais bien, cette maison à Gargilesse, qui a déjà été tant de fois mise en vente.

— Sic transit....

DE CONCIERCE VAN BELLAC.

Wij kwamen in Bellac, stadje van niemendal, in het département de l'Indre. Het stond op ons programma van den dag, dat wij daar zouden lunchen. Men wees ons het hotel, een gebouw met miserabel uiterlijk, oud, vuil en vervallen. De stukken vielen van de muren. Wij moesten met de auto door een smal achterstraatje in de zoogenaamde garage, die niets anders was dan een rommelige schuur, onder een hooizolder.

Er werd heftig en langdurig gebeld toen wij daar binnenreden en op dat woest gebel kwam de waard te voorschijn, dik en slordig, maar met vriendelijken glimlach. Ja zeker, we konden daar lunchen, het déjeuner was juist klaar, we hadden hem maar te volgen.

— Wat 'n oorverdoovend gebel, daar straks, zei de Schilder om zich heenkijkend. 't Is gek; ik zie geen bel.

Een geritsel boven ons hoofd deed ons de oogen opslaan; en dáár, in het open luik van den hooi-

zolder, dat op de binnenplaats uitkeek, zagen wij een aap, een mooie, groenachtige aap, die er met een gordelriem aan een balk was vastgebonden.

— Hij is het die gebeld heeft! riep met verbazing de Schilder.

— Parfaitement, monsieur, c'est mon concierge, zei de dikke waard glimlachend. Dès qu'une voiture ou une auto entre dans le garage, il sonne à toute volée pour me l'annoncer.

— Allons donc! riep de Schilder.

De aap wipte op den zolder heen en weer, liet zich scheef naar buiten hangen, keek onder den hooizolder in de garage, richtte zich weer op, trok gezichten naar ons.

— Zet de motor nog eens in gang, vroeg de Schilder.

Ik stapte in den wagen, liet de motor snorren en de claxon brullen. Onmiddellijk sprong de aap naar een bel die in zijn bereik was en begon als een razende te bellen. Het was een allerdolst gezicht; hij hield niet op vóór ik den motor stillegde en uit den wagen steeg.

— C'est extraordinaire! Ca vaut un homme! zeiden wij.

— Ah! je crois bien! beaamde de waard, ons naar de eetzaal loodsend. „Et jamais d'augmentation de gages! voegde hij er vetlachend bij.

Tusschen een rommelboel van allerlei, kwamen wij in het ouderwetsche gebouw. Eerst een steenen buitentrap op, daarna een gang onder een bouw-

vallige loggia; dan nog een korte, bochtige trap met uitgesleten treden en door een open deur kwamen wij in de mooiste antieke keuken, die ik mij heug ooit gezien te hebben.

Het was er somberig met de kleine, groenachtige ruitjes en de zwartgerookte balken, maar er was een schoorsteen en een kachel als een monument; er was een overvloed van rood-koper en dof-tinnen vaatwerk, zooals men er geen meer ziet; er was een gebeitst plancher, als 't ware rimpelig geworden door de jaren en deinend als de golven van een zee.

— Par ici, messieurs, par ici, wenkte ons de goedmoedige baas. Maar wij hadden daar wel in die keuken willen blijven; het was er zoo intiem, zoo mooi-oud, zoo antiek-gezellig, dat wij er haast niet weg konden. Het was er een keuken als in de oude Fransche boeken.

Door weer een somber gangetje en een dofglazen deur kwamen wij eindelijk in de eetzaal, waar enkele menschen aan een lange tafel zaten te eten. En daar zagen wij nu eens, levend, wat een goede Fransche hotellerie in vroeger tijden moet geweest zijn: een werkelijke rust-en-restauratieplaats voor den vermoeiden en hongerigen reiziger: een „hotesse" en haar dochter, die je met haar vriendelijksten glimlach te gemoet treden, die je een ouderwetschen, gemakkelijken stoel met armleuning toeschuiven, die zich om je heen beijveren en je, in overvloed, eenvoudige, maar lekkertoebereide spijzen voorzetten en steeds beminne-

lijk aandringen, dat je toch nog een stukje van dit en een brokje van dat zoudt nemen.

— Zouden we hier niet enkele dagen blijven! stelde de Schilder in verrukking voor. En werkelijk, men had er willen blijven, zoo innig knus en goed en aangenaam als het daar was.

Helaas! de hedendaagsche toerist blijft nergens waar het ouderwetsch lief en aardig is. De hedendaagsche toerist is een reismachine, zooals het ding waarmede hij zich voortbeweegt en dat hem rusteloos van 't eene oord naar 't ander brengt, zonder hem ooit den tijd te laten eens kalm en zonder haast te genieten. Zoo een verloren en vergeten plaatsje als die oude hotellerie van Bellac is een oord waar men een poos zou *willen* blijven, zonder den moed of althans de gemoedsrust te hebben om het werkelijk te doen.

Met innige spijt namen wij afscheid, maar wij namen afscheid. Wij drukten de hand van den waard, van zijn vrouw en dochter, als van vrienden en wij gingen ook afscheid nemen van den wakkeren, leuken aap.

Hij zat in zijn open luik op den hooizolder, bezig met aan iets te peuzelen. Hij hield daarmee op toen hij ons zag komen en bekeek ons strak, met vlug op en neer slaande wenkbrauwen. Wij wierpen hem een klontje suiker toe; hij ving het handig op en stopte het dadelijk weg in zijn onderwang, als in een porte-monnaie. Zijn strakke oogen vroegen duidelijk om meer. Wij wierpen hem om

beurten doperwtjes, koekjes, aardbeien toe en hij snapte alles als een goochelaar, tenzij als wij verkeerd gooiden, waarop hij dan kwaad zijn bek openzette, als om ons uit te schelden. Alles ging in de porte-monnaie, die spoedig merkbaar bochelde.

Ik ging naar den wagen toe en zette den motor in gang. Tot mijn groote verbazing werd er ditmaal niet gebeld. Ik liet de claxon brullen, maar ook dat gaf niets. Ik zag alleen den apenkop aandachtig kijkend onder den rand van den hooizolder uitkomen.

— Il ne fait plus rien, zei ik tot den waard, die ons vergezeld had.

— Ah! non, monsieur, il comprend que vous partez, antwoordde de man met een trotsch glimlachje.

Wij reden eindelijk heen. 't Was werkelijk jammer dat we daar niet langer bleven!

OP ZOEK NAAR DE CATHEDRAAL VAN BOURGES.

Onze goede vriend de Filosoof heeft typische eigenschappen. Ik heb het reeds elders vermeld: hij wil nooit aan iemand den weg vragen. Hij vertrouwt op zijn reiskaart of stadsplan. Komt dat niet uit of raakt hij erin verward, dan sukkelt hij maar liever op en neer en heen en weer, tot hij het gezochte eindelijk vindt. Een andere eigenaardigheid van hem is, dat hij nooit een kerk, — om het even van welk geloof — wil binnen treden. Hij is atheïst en oordeelt dat hij daarbinnen niets te verrichten heeft. De uitwendige architectuur der mooie, oude kerken daarentegen, boezemt hem de diepste en hartstochtelijkste belangstelling in. Hij aarzelt niet ons een omweg van vijftig of zestig kilometer te laten maken om ergens een bekende of beroemde kerk „lang buiten" te bezichtigen. Zoo was het geval met Bourges, waar wij de wereldvermaarde Kathedraal zouden zien.

Een kathedraal, nu, is doorgaans iets dat van

wijd en verre over 't landschap zichtbaar is. Die van Amiens en Rheims b.v. ontdekt men van uren en uren verre en zoo is ook 't geval, hoewel in mindere mate, met Bourges. Maar, wat wel heel eigenaardig is en wat ik, vooral in oude Fransche steden, meer dan eens heb opgemerkt, zoo'n kathedraal, die van uren verre het land domineert, wordt soms plotseling onzichtbaar en onvindbaar als men in de stad-zelve is. De hooge huizen, de smalle straten, verbergen 't monument.

Zoo is 't geval met Bourges. Wij zagen de kathedraal, hoog over 't landschap, van op tien kilometer afstand; en toen wij binnen in de stad waren, vonden wij haar niet meer. De auto stond opgeborgen in de garage van 't hotel; wij wandelden te voet en hadden geen haast, wij togen op zoek naar de kathedraal.

— Vandaag kan 't mij niet schelen, zei ik tot mijn vriend de Schilder, wij hebben ruim de tijd, ik ga den weg nu eens *niet* vragen.

— Ik ook niet, antwoordde de Schilder; en nu ben ik eens benieuwd of *hij* hem niet zal vragen.

Wij liepen door een lange, sterk-stijgende straat, de Schilder en ik met de handen in de broekzakken, leuk pijpjes-rookend, de Filosoof met geconcentreerde wenkbrauwen, het stadsplan in de hand.

— De kathedraal moet op een hoogte staan, zei hij chagrijnig; ik begrijp niet dat wij haar niet vinden.

De Schilder trok mij een knipoogje en ik stiet hem met den elleboog aan. Wij dampten lekker; wij zeiden geen woord.

— We zullen reeds te verre zijn, meende de Filosoof, zoekend in de lucht kijkend; we moeten een eindje terug naar beneden.

Wij keerden om en stapten naar beneden; kwamen op een groot plein, van waar wij vertrokken waren.

— Ik zal mij zeker vergist hebben in de straat; laten we die daar nemen, zei de Filosoof.

Wij namen „die daar". De straat kronkelde een poos en steeg, en kwam ten slotte uit in de eerste straat die wij reeds genomen hadden.

— Tonnerre! bromde de Filosoof, terwijl de Schilder en ik, achter zijn rug, grinnekend met de ellebogen tegen elkaar speelden.

Hij keek op zijn plan en dan in 't rond en een uitdrukking van sombere wanhoop kwam over zijn getaand gezicht. De straat was vol menschen: wandelaars, boodschappers, militairen, die hem allen den weg hadden kunnen wijzen; maar „hij zal 't niet vragen", fluisterde de Schilder mij toe; en, werkelijk, hij vroeg het niet, hij trok ons verder mee, thans op goed geluk af, tot wij eindelijk in een blinde steeg kwamen, waar de stad-zelve scheen dood te loopen.

In die blinde steeg met blinde muren en achterpoortjes van tuinen was één enkel levend wezen zichtbaar, die, steunend op een stokje, ons langs

het trottoir te gemoet kwam. Wij voelden beiden instinctmatig dat onze vriend aan *dien* man den weg zou durven vragen. En ja, waarachtig, hij ging er naartoe en hield hem op het trottoir staande.

Toen merkten wij pas dat de man een donkerblauwe bril droeg, als een blinde, of half-blinde. Onze vriend sprak met hem en wij zagen hem sukkelig wijzen met zijn stokje, eerst naar de richting waar we vandaan kwamen en dan rechts, in de hoogte.

— Ca y est, nous sommes tout près! riep onze vriend zegevierend, met een gelukkigen glans in zijn oogen. En, door den half-blinde begeleid, die ons herhaaldelijk met zijn stokje den weg wees, kwamen wij eindelijk aan het plein waarop de kathedraal staat.

Het is een massief, prachtig, indrukwekkend monument. Het heeft iets van een geweldige forteres. Het staat ten hemel opgeheven als een onverwoestbare burcht. Langs binnen zijn de magnifiekste oude kleurenramen, maar de Filosoof wenschte die niet eens te zien.

— Mais non, antwoordde hij, toen wij even buiten kwamen om hem binnen mee te wenken; ceci est tellement beau!

Er was niets aan te doen; hij zou niet binnen komen; maar wij hadden er niettemin oneindig-leuke pret om dat hij tóch den weg had moeten vragen, en dan nog wel aan een half-blinde, om dat formidabel stuk kathedraal te kunnen vinden.

Verder is Bourges een mooie, vrij groote, moderne stad met druk verkeer en talrijke, aanzienlijke winkels. Hier schijnt veel meer leven en beweging, dan in de meeste andere Fransche provinciesteden. Wij vroegen onzen vriend de Filosoof waaraan dat toe schrijven was. Hij wist het niet; hij stond, evenals wij, over het feit verbaasd. Vooral bekwam hij niet van twee groote, prachtige boekenwinkels, waarin niet alleen uitgestald lagen de succes-romans die er noodig zijn om de stupiditeit van het gewoon lezend publiek te bevredigen, maar een aantal werken van hooge kunst- en wetenschappelijke waarde, die anders in de „province" absoluut onbekend en onvindbaar zijn. „De Fransche uitgevers, zoo deelde hij ons mede, rekenen in het geheel niet op de „province" voor den verkoop van hun boeken. Hun debiet bestaat uitsluitend te Parijs en in het buitenland. Groote steden als b. v. Lyon, Marseille, Rijsel, tellen voor den boekhandel niet mee. Bourges vormt een uitzondering, een onbegrijpelijke uitzondering."

VÉZELAY.

Wij hebben den boeg noordwaarts gekeerd; ons reisje loopt naar zijn eind toe. Wij rijden nu door de mooie, bergachtige heuvelstreken van den Morvan. Wij houden nog eens even op te Vézelay, dat wij eertijds reeds bezochten en bewonderen er weer het onvergelijkelijk panoramisch vergezicht, dat men er geniet vanaf de geweldige, eenzame rots, waarop de eeuwenoude kerk is gebouwd. Na ongeveer het geheele Frankrijk in al zijn departementen en steden te hebben afgereisd, beschouw ik Vézelay, met Les Gorges du Tarn, Rocamadour en de pastorale streek onder de Pyreneeën als de vier mooiste en meest grandioze natuurtafereelen, die men in dat land zoo overrijk aan schoonheden kan bewonderen. In Les Gorges du Tarn en te Rocamadour voelt men zich overweldigd en, — om het zoo uit te drukken, — overdonderd; Vézelay, daarentegen, biedt een tafereel waarvoor men zou gaan knielen en bidden. Het is van een wazige fijnheid in zijn verre tinten, van een zachtheid en teerheid van vormen, waarvoor

geen woorden zacht en teer genoeg bestaan. Het is een en al divine droom en goddelijke poëzie. Carcassonne heeft ook die oneindig-mooie vergezichten, met als achtergrond, „le fantôme des Pyrénées", zooals Barbusse, als ik mij niet vergis, het noemt, doch de omgeving van Carcassonne is alleen maar zoo diep-indrukwekkend langs de eene zijde, terwijl Vézelay een openbaring van teere verrassingen is, waar men zich ook henen wendt. Men draagt dat beeld van ontroerende schoonheid levenslang in zich mee; het is zoo fijn en teer als een droom en toch leeft het zoo intens. Het heeft iets irreëels en toch bestaat het. Het is absoluut eenig in zijn soort en wie het eenmaal heeft gezien kàn het nooit meer vergeten.

TONNERRE.

Wie kent Tonnerre? Wie heeft zich daar ooit opgehouden en is er 's avonds geweest, dààr, heel in de hoogte, langs de muursteile straatjes, waar, midden op een pleintje, omringd door struikgewas en kleine boompjes, in haar verlaten eenzaamheid de oude, oude kerk staat?

Tonnerre is een stadje van niemendal. Men moet het overdag niet gaan zien. Maar 's avonds, tegen 't schemeruur, als de zon ondergaat en de lichtjes beginnen te branden, dan moet men naar de hoogte trekken, heel op den top van de rots, en in de diepte kijken.

De grijze, leien daakjes doezelen weg in geheimzinnigheid. Zij staan dicht op elkaar gedrongen, met hier en daar een scherp-uitpuntend torentje; met hier en daar een tintje en een veegje van lichtere, hellere kleur. De schaarsche lichtjes twinkelen daarin als kaarsjes in een bede-oord.

Achter het stille stadje, in de diepte, strekt zich de groote, lange spoorweglijn der P. L. M. uit. Daar

twinkelen meerdere en fellere lichten van diverse kleuren: roode, gele, groene, violette, komend uit het Noorden, verdwijnend in het Zuiden; en daar razen de geweldige expressen voorbij, met de luxe-menschen die van uit Parijs naar de Riviera en verderop stoomen.

Wie van die luxe-menschen: hazardspelers, O.W.ers, oorlogsdieven, cocottes en ambassadeurs heeft zich ooit in Tonnerre opgehouden? Wie weet er dat Tonnerre bestaat, en zoo indrukwekkend mooi is, dáár, vanaf die hoogte, bij avond, met het lichtend panorama in de diepte, waar haast aanhoudend treinen rijden?

Tonnerre! Een voorbestemde naam als 't ware! De treinen rijden er donderend voorbij. Heel zelden staat er een in 't stationnetje te blazen. Zij razen er met hun weelde-en-schurkenvracht langsheen; en die weten niet welke innige en rustige poëzie zij daar onbekend en onbezocht naast zich laten liggen.

VAN VRACHTRIJDERS EN KIPPEN.

Ik wensch hier een welgemeende en klinkende hulde te brengen aan den Franschen „charretier". Hij is de beleefde, fatsoenlijke, intelligente ridder van de schoone Fransche wegen. Men denke eens aan onze straatwegridders in België en in Holland! Meestal, om te beginnen, als vaste regel, zou men bijna zeggen, houden zij den verkeerden kant van den weg. Zij rijden halsstarrig links, waar ze rechts zouden moeten rijden. Je toetert, laat je claxon brullen. Misschien hooren ze 't; misschien hooren ze 't niet, maar in elk geval doen ze of ze het niet hooren. Je claxoneert en toetert weer, met drang. Een slaperig of bot gezicht kijkt uit van onder de kap. De kerel heeft je gezien, natuurlijk, maar daarom gaat hij nog niet uit den weg. Hij kijkt opnieuw, of het toch werkelijk wel waar is, dat je daar aankomt en wilt passeeren. Dat schijnt hij ten slotte te begrijpen. Hij haalt uit, zoo weinig en zoo onwillig mogelijk, soms aan den goeden kant, maar meer aan den verkeerden kant. Durf je 't wa-

gen hem daarover een opmerking te maken, dan krijg je voorzeker een hoop scheldwoorden naar je hoofd. De Belgische of Hollandsche voerman is doorgaans een sombere, in den regel half dronken bruut, die voor een groot deel schuld heeft aan de ongevallen die met auto's voorkomen.

De Fransche....! Op 't eerste geluid van den toeter wijkt hij naar rechts, daar kun je van op aan, en nooit zal hij je uitschelden. Hij admetteert het bestaansrecht der automobiel en houdt zich streng aan de voorgeschreven wetten. Ik heb zooveel duizenden kilometers door Frankrijk gereden en nooit ben ik door een voerman uitgescholden geweest, tenzij één keer, zonder eenige reden trouwens, in Vendée, door een oude boerin die haar karretje mende. Dat mensch deed gek; was misschien gek. Het aantal keeren dat ik in België, eveneens zonder de minste reden, voor smeerlap, sloeber en opeter (je vraagt je af: waarom opeter) uitgescholden ben, is ontelbaar.

Van de Fransche kippen echter kan ik zooveel goeds niets zeggen. Een kip is dom in alle landen, meen ik, maar zóó dom als de Fransche kip heb ik er nog nergens ontdekt.

Ze zijn rustig ergens langs den kant van den weg aan 't wroeten en aan 't pikken en je denkt dat ze daar ook rustig zullen blijven, aangezien zij er volkomen veilig zijn. Mis! Op 't laatste oogenblik, op 't allerlaatste en dan ook reeds tè late oogenblik,

vliegen ze alarmkakelend over den weg en komen bijna onfeilbaar terecht onder de wielen. Het is of ze met opzet zelfmoord plegen. Wij hadden het erover, omdat het zoo herhaaldelijk gebeurde; wij filosofeerden over het waarom van die stupide wanhoopsdaad; en de Filosoof, die in zijn element nu was, meende de oplossing ontdekt te hebben.

„De kip", zoo sprak hij, „ziet het reusachtig autogevaarte in razende snelheid aankomen. Zij meet met het eene oog de betrekkelijk-smalle ruimte die, op een gegeven moment, tusschen haar en de auto zal overblijven; en, met het andere oog, de gansche breedte van den weg en van het land daarachter, die haar, volgens haar kippenverstand, de noodige veiligheid zal bieden. Haar redeneering is niet zoo dom en verkeerd als jullie dat wel denken. Alleen: zij neemt doorgaans haar besluit te laat! Zij heeft nog niet, met de gewenschte nauwkeurigheid, de snelheid van een auto leeren berekenen!"

't Is mogelijk dat de Filosoof gelijk heeft. Maar ik blijf er bij dat ónze kippen dan toch slimmer zijn. 't Is hooge zeldzaamheid als er zich bij ons nog een onder de wielen van een auto suicideert.

DE LAATSTE RONDE.

Wij wisten niet, dien schoonen zondagmorgen, dat wij dien dag de laatste kilometers zouden afleggen. Wij hadden in de vroegte Tonnerre verlaten en reden, door het Marne-gebied, naar Provins, waar wij zouden lunchen en dan naar Senlis, waar wij zouden overnachten.

Er was echter door 't noodlot voorbestemd, dat wij noch in Provins zouden lunchen, noch in Senlis zouden slapen.

't Was in een kleine plaats, — ik zie nog heel goed het oord vóór mij, maar heriuner mij den naam niet meer, — dat de ramp gebeurde. Wij waren aan het eind gekomen van een lange, vuile, rommelige straat met gore huizen en moesten rechts inslaan, toen, juist om den hoek, waar overigens geen de minste hindernis noch iets bezonders was, een kort, klein kraakje zich ergens in den wagen liet hooren. Meteen had de motor een aarzeling, een ongelijkmatige slag en instinctief, zooals een chauffeur in dergelijk geval doet, hield ik in en zette stop.

Wij sloegen de motorkap op en keken. Niets buitengewoons te bespeuren. De toevoer van benzine was in orde, de carburator scheen goed te werken, al de draden zaten vast en op hun plaats. Gaston liep speurend rond den wagen, bukte zich, keek naar de onderdeelen, vond niets.

Ik zette weer in gang. De motor liep perfect, snel, traag, matig, alles wat men wilde. 't Zal niets zijn, dachten wij; misschien een keitje dat tegen de blindage aangevlogen is. Ik schakelde dus maar in en wij reden ....

Onmiddellijk liet zich een ongewoon geluid hooren, zooiets als het krakend-gegons van een malende koffiemolen. Het leek niets op zichzelf en de wagen liep, maar het was toch wel degelijk iets, en het ontstemde ons ten zeerste. Weer hield ik stil en wij gingen aan 't betasten en bevoelen, voor, achter, overal.

— 't Zal aan de achterbrug zijn, meende Gaston.

Maar de achterbrug werd even geopend voor zooverre dat kon, en schijnbaar in orde bevonden.

— Misschien aan de inschakeling .... opperde ik.

Maar ook de inschakeling werd even nagezien voor zooverre dat kon en schijnbaar in orde gevonden.

Weer in gang gezet en voortgereden .... Rrrr .... rrrr .... rrrrr .... rrrr .... rrrr .... rrrr. Het sarrend geluid houdt niet op. Gaston kruipt onder 't rijden uit den wagen, ligt op de treeplank, kijkt en luistert.

— 't Denke mij dat 't vermindert, meniere, zegt hij.

Ik ook meen dat het vervelend geluid iets afneemt; en de Schilder en de Filosoof zijn van dezelfde meening. Zou het dan toch niets bezonders zijn .... iets dat zoo van zelf maar komt en van zelf weer verdwijnt? Misschien wel; laat ons maar zachtjes aan voortrijden, trachten Provins te bereiken en daar den wagen laten nazien.

Wij komen in een bosch van groote uitgestrektheid. De magnifieke weg, die hier lichtgeel van kleur is, loopt er kaarsrecht als een liniaal doorheen en wij bewonderen de schoone boomen, wier hooge kruinen overhangend wuiven, in flinke bries en tintelende zon.

Daar is een tweesprong. Hoe moeten wij rijden: rechts of links?

De Filosoof raadpleegt zijn kaart en proclameert:

— Rechts!

Ik neem rechts.

— Neen, links, ik heb mij vergist! roept de Filosoof.

Marche arrière genomen en naar links. Ingeschakeld in eerste versnelling en weer vooruit.

— Rrrrrrrr .... rrrrrr .... rrrrrr .... De mechaniek ratelt geweldig, maar haalt den wagen absoluut niet op. Ik probeer opnieuw en nog; onmogelijk! Het gaat niet meer; 't is eensklaps uit; wij staan daar.

Een vreemd gevoel! Je staat daar en je weet

dat je er hopeloos zult blijven staan, tot je door vreemde hulp verlost wordt. Je kijkt eens naar elkander en je spreekt eenige woorden, om het even wat, want de woorden hebben geen beteekenis. Je stapt uit den wagen en je loopt er eens omheen, zonder iets te zien. Je staat daar in een troepje, met de handen in de zakken van je jas en je kijkt om je heen, waarvandaan de hulp zal opdagen.

Wij zijn daar juist aan den uitgang van het bosch — Goddank! — en een honderd meters daar vandaan staan enkele huisjes, — een soort gehucht.

Gaston blijft bij den wagen en wij stappen naar de huisjes toe. Een van die huisjes is een cafétje en wij gaan er binnen.

Drie mannen, twee jonge kerels en een oudere, zitten er, onder druk gepraat en sigaret-gerook, aan een tafeltje „une chopine de vin blanc" te drinken. Achter de schenktafel staat een jonge vrouw bezig met glazen om te spoelen.

— Bonjour, messieurs, dame, zegt de Filosoof, die ons voorgaat.

— Bonjour, messieurs!

De Filosoof keert zich naar ons om en vraagt ons met een diep-ernstig gezicht, alsof dit het gewichtigste was wat wij daar te verrichten hebben:

— Qu'est-ce qu'on prend?

Na een korte aarzeling besluiten wij ook alle drie tot het gebruiken van „une chopine de vin

blanc". Ik geloof niet dat een van ons daar bepaald zin in heeft; wij doen het mijns inziens onbewust, om in stemming te zijn met de andere bezoekers, wier hulp wij misschien wel zullen noodig hebben.

— Trois chopines de vin blanc, madame.

De Filosoof gaat even naar de schenktafel toe en praat er met de jonge vrouw. Onmiddellijk wendt deze zich tot een der drie drinkers aan het tafeltje en vraagt:

— André, est-ce que le père Poupart n'attellerait pas ses chevaux à l'automobile de ces messieurs pour la tirer à la gare! Ils sont en panne!

— J' pense ben, antwoordt de aangesprokene, ons om beurten aandachtig opnemend.

De Filosoof gaat naar het tafeltje toe en expliceert het geval. Allen luisteren met de grootste welwillendheid en geven ons enkele inlichtingen. Wij zijn daar op drie kilometers afstand van een klein stadje, waar een spoorwegstation is. Zonder twijfel zullen wij er, vandaag of morgen, „une plate-forme" kunnen krijgen om er onze auto op te laden. Intusschen zal André met de Filosoof meegaan naar de dichtbij gelegen boerderij van „le père Poupart" om den wagen met zijn paarden tot aan 't station te krijgen.

't Is ongeloofelijk hoe klein en nietig een „chauffeur en panne" zich voelt en hoe dankbaar hij is voor de minste schim van hoop, die hem uit zijn benarden toestand zou kunnen redden. Je klampt

je aan je redders vast, je bent deemoedig en opofferend, je weet niet wat gedaan om ze te behagen. Hier lost zich de erkentelijkheid voorloopig op in „une tournée de chopines", bereidwillig door de drie mannen aangenomen. Er wordt gedronken en geklonken, waarna de Filosoof onmiddellijk meegaat met André naar de hoeve van le père Poupart, terwijl de Schilder bij de twee andere klanten blijft praten en ik bij Gaston ga en z'n rampzalige auto.

Ik trof er Gaston in een zeer zwaar-gedrukte stemming aan. Hij zat met het hoofd tusschen zijn handen op een gevelden boomstam aan den rand van 't bosch, en ik meen mij niet te vergissen noch te overdrijven, wanneer ik neerschrijf dat hij er in tranen zat. Het trof ook zoo bijzonder ongelukkig. Dit was zijn eerste auto-reisje; uit alle plaatsen waar wij geweest waren had hij aan zijn dorpsvrienden en kennissen prentbriefkaarten gezonden, en ik geloof wel dat hij af en toe een beetje op het schitterend verloop van 't autoreisje gepocht had en daarbij laten doorschemeren dat zijn goede zorgen en zijn kennis niet heelemaal vreemd waren aan dat aanzienlijk succes. En nu die plotse catastrofe: de wagen gebroken en per spoor naar huis, in plaats triomfant, bedekt met het nobel stof der verre wegen in het bewonderend geboortedorp terug te komen! Wat zouden de vrienden wel zeggen? En wat zou het liefje zeggen, die ook voorzeker niet vergeten was geweest bij de verzending van

de prentbriefkaarten? Gaston is stil-ontroostbaar; er is met hem niet te praten en ik laat hem maar gedrukt in zijn eenzaamheid bij den wagen en keer terug naar het cafétje, om te zien hoeverre wij aldaar gevorderd zijn.

Ik vind er den Schilder in druk gesprek met de twee achtergebleven drinkers, maar hij kijkt mij aan met oogen rond van inspanning en vraagt mij, in 't Vlaamsch, bijna smeekend:

— Nondedzju! Help me ne keer; 'k 'n verstoa ik die keirels niet!

Ze zijn ook haast niet te begrijpen voor wie niet een beetje aan hun dialekt gewend is. De jongste van de twee raast onophoudend als een ratel; en de oudste, die mij lichtelijk beschonken schijnt, brabbelt onverstaanbare klanken, waaruit ik ook niet wijs kan worden. Het is een dik ventje met waterige oogjes en blinkende koonen en wat hij zegt klinkt ongeveer als een ononderbroken „beu.... beubeubeu.... gestamel" nu en dan afgewisseld door een „bui.... bi.... be.... boe.... bui", dat al niet niet veel duidelijker is. Voor zoover ik kan begrijpen heeft de jongste het over Diksmuide, waar hij onder de mariniers van admiraal Ronarch heeft gevochten en de blozende dikkerd beaamt het verhaal „beubeubeubeubeu.... bui.... bi.... be.... boe.... bui", vermoedelijk te kennen gevend dat die streek ook hem niet heelemaal vreemd is. Het lijkt me daar een rare boel geworden en ik begrijp de verbauwereerde ontzetting van den Schilder.

Maar we moeten beleefd en vriendelijk zijn en ten einde raad stel ik nog eens „une tournée de chopines" voor, als gelukkig een donkere schaduw de buitenramen komt verduisteren en le père Poupart met zijn twee groote zwarte paarden vóór de opengebleven ingangdeur verschijnt. De Filosoof en André volgen hem, alsook nog een jonge man met blozende wangen en blond krulhaar, die niets geen Fransch gezicht heeft. Dat heele boeltje komt in het cafétje binnen, terwijl de paarden maar rustig en onbeheerd buiten vóór de deur blijven staan.

Le père Poupart ziet er uit als een gewone veldarbeider, in vuile grauwe werkkleeren hoewel het zondag is en met ongeschoren baard. Hij doet luidruchtig opgewekt, komt naar ons toe, geeft handen, praat hard en lachend, is dadelijk te vinden voor „une chopine de vin blanc". Ook zijn blonde knecht is daarvoor te vinden en 't wordt er dadelijk een opgewonden boeltje, met kruisvuur van grapjes, waarin eensklaps enkele woorden opflitsen, die ons, Vlamingen — de Schilder en mij — met verbazing de ooren doen spitsen. 't Is de grappige, blonde krullekop die ze geuit heeft; hij kijkt ons met leuklachende oogen aan en herhaalt ze nog eens, in het meest-onvervalschte dialekt van onze eigen streek:

— 't Es zeker uit den environ van Gent datte gulder komt, meniers?

— Joa 't, moar van woar komt-e-gij? antwoordt de Schilder verbaasd.

— Euk uit den environ van Gent! lacht de blonde krullekop.

Het blijkt dat hij, in den oorlog gewond en in Frankrijk verpleegd, na den vrede in dat land gebleven is. Hij is „boever" bij le père Poupart en denkt er niet aan nog naar België terug te keeren. Hij heeft het best in Frankrijk, is van plan weldra te trouwen en er zich te vestigen.

— Spreekt-e gij euk Fransch? vraagt de Schilder, die van het wonderlijke toeval nog niet bekomen is.

De krullekop antwoordt met een zinnetje in het sierlijkste Fransch, veel mooier dan wij het kunnen. En toch, naar hij beweert, kende hij geen enkel woord toen hij voor 't eerst in Frankrijk kwam. Dat is het juist waarom hij nu de taal zoo zuiver spreekt. Het leelijk Belgisch-Fransch heeft hem niet in den weg gezeten. Omgekeerd net het zelfde als met sommige Walen die tijdens den oorlog in Holland Nederlandsch leerden. Zij spreken mooier Nederlandsch dan de ras-echte Vlamingen: het foutive Vlaamsch stond hun niet in den weg.

Met dat al schieten we niet op. De père Poupart is jolig, met zijn zweep in de hand, naast de andere drinkebroers gezeten en aan de deur staan de paarden naar de vliegen te stampen. Wij zitten ons te verbijten.

— Eh bien, monsieur Poupart.... waagt eindelijk de Filosoof deemoedig.

— Eh bien, on y va, on y va! antwoordt dade-

lijk le père Poupart, en meteen is hij overeind en bij zijn paarden.

Daar gaan we! Het heele herbergkluwentje loopt mee. De jonge kerels ratelen en de kleine dikkerd zegt ook 't zijne: „beu.... beubeube beu.... bui.... bi.... be.... boe.... bui."

Gaston, die mij van zijn wanhoop eenigszins bekomen schijnt, neemt beleefd zijn pet af voor le père Poupart en helpt hem de kettingen aan den wagen spannen. Ik neem plaats achter 't stuur, le père Poupart tikt zijn paarden even met de zweep, en weg gaan we.

Jongen jongen wat rijdt dat zacht een auto met paarden! Dan voel je eerst recht hoe goed je veeren werken en hoe zacht je caoutchouc-banden deinen. 't Is een genot, je zoudt zoo uren willen rijden! Onze vrienden volgen rechts en links en ook de herbergmenschen loopen nog een eindje mee, als in een begrafenisstoet.

Wij komen in het stadje. Nog al wat kijkers op de drempels, maar weinig of geen hoon en spot. Wel eenig leedvermaak in sommige oogen en een spotstem die roept:

— En v'là une qui ne s'emportera pas!

Wij komen vóór het kleine stationsgebouw. Er is daar een hotelletje met garage; wij kunnen er, zoo noodig, de auto stallen en er eventueel ook eten en slapen. Wij hopen echter dat de auto dadelijk op een „plate-forme" zal kunnen, waarna wij zelve met den trein naar Parijs zullen stoomen.

De Filosoof en ik gaan het stationnetje binnen en vragen naar den chef.

Daar is hij. Hij komt juist uit zijn bureau. De Filosoof gaat naar hem toe en expliceert hem beleefd het geval.

Het is een eigenaardig iets, maar de chef doet ons precies denken aan het Boeddha-achtig hotelbaasje uit Mamers. Hetzelfde dik buikje, dezelfde korte beentjes, dezelfde uiterlijke onbewogenheid. Maar waar het dikbuikje van Mamers zich spoedig tot een allergezelligst gastheertje ontpopte, blijft hier het dikbuikje met de gegaloneerde pet koudstug en ontoeschietelijk. Neen; er is geen „plateforme" beschikbaar in het station; hij moet er een laten komen uit Troyes; en dat zal morgen zijn, misschien wel overmorgen, eer die er is.

— Indien men dadelijk naar Troyes telefoneerde? oppert de Filosoof.

De spoor-Boeddha heeft daar ik weet niet welk bezwaar tegen en zonder verdere praats laat hij ons staan en sloft naar zijn bureau terug. Afgeloopen. Wij kunnen ons nu in het negorijtje naar keuze en verlangen verder amuseeren.

De Schilder staat in spanning buiten aan de deur naar den uitslag van het onderhoud te wachten. Hij merkt aan onze verlengde gezichten hoe die uitslag is. Zijn oogen draaien in hun kassen rond en hij loopt drie passen verre of hij nu te voet de rest van den afstand zou afleggen.

— Ca ne va pas? roept le père Poupart, die

met den wagen bij 't hotelletje is blijven staan.

— Non, pas aujourd'hui.

Niets aan te doen. Le père Poupart maakt zijn paarden los, wij rekenen met hem af en duwen met de hand de auto in de garage. Onze valiesjes worden uitgeladen, kamers.... kamer*tjes* worden ons toegewezen, men zegt ons de uren van de maaltijden.

Wij voelen ons allen vuil en stoffig en wij zijn somber gestemd. Wij gaan met water plonzen om dat alles af te spoelen, ook 't gedrukte van ons gemoed, als 't kan....

PANNE-FILOSOFIE.

De gevoelens van een „chauffeur en panne" zijn van gemengden aard. Droefheid, teleurstelling, ergernis, humiliatie, maar ook, en eeniger mate als vergoeding, een gewaarwording van groote, diepe rust. Het is als iets dat nu eenmaal uitgestreden is en waarbij men zich ten slotte met berusting neerlegt. Geen plannen meer voor den volgenden dag, geen bestudeering meer der landskaarten, geen verdeeling der etappes noch bezorgde berekening of men er wel op tijd zal aankomen. Wij zijn aangekomen, definitief aangekomen en nu hebben wij niets anders meer te doen dan te rusten en te wachten en, als wij er zin in hebben, over het geval te filosofeeren.

Het is zondag, wij hebben, na een vrij ongelukkig maal, tamelijk slecht in het hotelletje wat gerust, geplaagd als wij er werden door muggen en sombere panne-nachtmerries; en nu zitten wij buiten op de bank in de zon, starend naar het kleine stationsgebouw aan den overkant van 't pleintje,

waar de zoozeer verlangde „plate-forme" voor de auto moet aankomen.

De baas van het hotelletje laat ons niet veel illuzies over. Het zóu kunnen gebeuren, dat de „plate-forme" met den trein van vijf uur aankomt; maar het is zondag, zeer waarschijnlijk komt die pas morgen, met den eersten trein. Dat geeft ons het vooruitzicht nog eens een nacht in 't negorijtje door te brengen.

Een eigenaardig iets, zoo'n negorij op zondag. De menschen van 't stadje komen slenterend naar het station gewandeld, om iets van leven en beweging te zien. Dat leven bestaat uit twee gebeurtenissen: de aankomst van den trein uit Troyes, en de aankomst van den trein náár Troyes. De baas van het hotel voelt mede in de algemeene interesse, niet alleen omdat hij eventueele reizigers zou kunnen verwachten, maar ook uit eigen belangstelling en nieuwsgierigheid, om mee te doen en mee te voelen met het heele stadje. Hij staat op zijn bordes en groet de passanten bij den naam, liefst bij den voornaam: „bonjour m'sieu Armand; bonjour m'sieu Camille; bonjour madame", want allen zijn vaste kliënten van hem, stamgasten, die straks hun „apéritif" op het terras zullen komen gebruiken.

Daar komt de trein náár Troyes aan. Een geknars van ijzer, een witte rookpluim boven het dak van 't stationsgebouw. De reizigers verschijnen op het pleintje. Niet veel zaaks: enkele bleu-horizon sol-

daatjes die, beladen met pakkage, snel over het stationsplein loopen en verder niets dan een tiental mannen en vrouwen, halve heeren en dames, meestal dik en rood, door een paar kinderen vergezeld. 't Is afgeloopen. De rookpluim waait weg, 't geknars van ijzer ratelt verder, de even geopende glazen deur bij den ingang wordt weer dicht gedaan.

Even hebben wij een geweldige emotie. Daar komt de chef, de spoor-Boeddha, dwars over 't pleintje, recht op ons af. Zou hij ons de goede tijding komen brengen dat de „plate-forme" gearriveerd is? Maar die moet immers met den trein *van* Troyes komen! De Filosoof staat alvast overeind om den Boeddha te gemoet te gaan, toen deze doodkalm, zonder de minste notitie van ons te nemen, de stoeptreden van het hotelletje bestijgt en in de gelagkamer verdwijnt. Wij hebben ons ten zeerste vergist. Boeddha gaat dood-eenvoudig, zooals hij waarschijnlijk elken dag doet, tusschen de treinen náár en ván Troyes, in het hotelletje zijn apéritif gebruiken.

Daar wordt de trein *van* Troyes gesignaleerd. Onze hartjes kloppen. Boeddha komt uit het hotelletje gestapt, gaat vlug over 't pleintje, verdwijnt door de glazen deur. De baas van het hotel heeft hem tot op 't terras gevolgd en blijft daar kijken.

Wij zijn alle drie van emotie overeind gaan staan. De trein komt aangeblazen, met witte rookpluim en ijzer-geknars.

— Ik zie 'n vrachtwagen! roept de Schilder.

— Ja maar, een „plate-forme"?vraagt de Filosoof.

Dat weet de Schilder niet zoo precies. Hij twijfelt, aarzelt.

— Er is anders verschil genoeg tusschen een gewone vrachtwagen en een „plate-forme"! moppert de Filosoof.

Wat mij betreft, ik heb niets gezien, ben zeer sceptisch gestemd. Ik zie alleen de witte rookpluim boven 't stationsgebouw.

— C'est rien, messieurs, zegt de baas, op zijn stoep halsreikend.

— Je vais voir, besluit de Filosoof; en hij stapt over 't pleintje.

De reizigers komen buiten. Heel wat meer „heeren" en „dames" in dezen trein, dan in die andere, die naar Troyes toe reed. Er worden groeten, handdrukken gewisseld; een auto, die juist aankomt, laadt eenige deftige menschen op.

In den golf van reizigers komt de Filosoof mede naar buiten gestroomd. Wij hoeven niets te vragen; zijn gezicht zegt ons meer dan genoeg.

— Ce sera pour demain matin, messieurs, beantwoordt de hotelier onze onuitgesproken vraag.

* * *

Ik heb opgemerkt dat het bijna altijd prachtig weer was, toen ik ergens hopeloos „en panne" zat. Nog wel een troost, zal men zeggen. Ja, maar toch ook een bron van ergernis.

Wij zitten daar nu doelloos op de harde bank vóór dat stupide hotelletje, doelloos en gekluisterd als met touwen vastgebonden, terwijl het zoo heerlijk zou zijn in die glanzende avondzon langs de prachtige wegen van Frankrijk te snorren. Wij krijgen den indruk of wij gevangenen zijn, terwijl allen om ons heen de volste en vroolijkste vrijheid genieten. De een na den ander komen de gewone stamgasten nu op het terras zitten bitteren en geen enkel is er, die het minste medelijden met ons voelt, die zich in de verste verte ook maar iets van ons ongelukkig lot aantrekt. Wielrijders vliegen voorbij als vrije vogels, wandelaars kuieren onbezorgd en af en toe raast er een auto langs, die stof opwerpt, als 't ware om ons te bespotten en te honen. Maar op die auto's zijn wij niet jaloersch. Wat óns overkwam, kan ook ieder oogenblik met hen gebeuren; en zoo gaan wij van lieverlede aan 't filosofeeren en vragen wij ons af of wij zelven niet een goed deel schuld hebben aan de ramp waaronder wij gebukt zitten.

Wat is een auto, ook de beste, de duurste, de meest volmaakte? Een ongeloofelijk gecompliceerd iets, honderdmaal gecompliceerder en kwetsbaarder dan b. v. een locomotief. Een locomotief wordt vóór een sneltrein aangespannen en na twee of drie uur rijdens door een andere vervangen, wijl het genoeg bekend is dat daarmee haar voorraad nuttige kracht vrijwel verbruikt is en het werktuig, net als een vermoeide mensch, nu rust moet nemen. Een motor van een automobiel wordt nooit vervangen, heeft

nooit een oogenblikje rust. Welhoe! Aan dat krachtige, maar uiterst teere en gecompliceerde werktuig vraagt ge tienmaal, honderdmaal meer dan wat ge van een reuzesterke locomotief zoudt eischen en het verbaast u als het u ten slotte in den steek laat! Mea Culpa! Laat iedere chauffeur deemoedig op zijn borst kloppen en bekennen dat hijzelf de groote schuldige is. De auto *is* geen reis-voertuig. De auto, — ook de beste, de sterkste en de duurste, — is alleen geschikt voor betrekkelijk korte eindjes en al wat men er meer van vergt en ook soms uithaalt is luk-raak en chance. De auto is een fijnbesnaard-en-bezield wezen, dat geweldig werken kan en wil, maar dat absoluut ook op zijn tijd rusten moèt.

* * *

Met deze en andere wijze en bittere bespiegelingen verstreek stilaan de zwaar-gedrukte pannetijd. De stamgasten begonnen met gloeiende koppen huiswaarts te trekken en in 't hotelletje gingen de lichtjes aan. Het zou weldra etenstijd worden en dat leek ons een rust-en-steunpunt op dezen langen, saaien, prachtigen zomer-zondag. Wij dachten even aan Gaston, dien wij sinds een paar uren kwijt waren. Waar zou hij wel zitten? De Schilder liep eens even door 't hôtelletje en er omheen en was daar spoedig weer terug, met lachend gezicht ons wenkend om den achterhoek.

— St.... Kijk eens hier, door dat raampje, fluisterde hij.

Wij keken om den hoek, ons voorzichtig schuil houdend en wat zagen wij?....

In de reeds hel-verlichte keuken, bij een tafeltje, met een flesch witte wijn en een half-volgeschonken glas vóór zich, Gaston, onze goede Gaston, onze om de „panne" treurende Gaston lachend, glimlachend, met blinkende koonen en glanzende oogen, omringd door drie knappe jonge dienstmeisjes, die om hem heen zwermden, en grapjes met hem maakten, en dolle pret om en met hem schenen te hebben. Gaston deed blijkbaar zijn uiterste best om haar de repliek te geven; wij zagen de beweging van zijn lippen, die waarschijnlijk op alles wat zij zeiden „wiwi.... wiwiwi", het eenige Fransche woord dat hij kende, tot antwoord gaven; en dat scheen de meisjes nog doller te maken; zij schaterden het uit, zij tikten op zijn armen en zijn schouders, zij smulden van hem.

— Le veinard! murmelde de Filosoof.

— Maar zij kunnen elkaar toch niet begrijpen! meende de Schilder.

— Jawel, zei ik, zij spreken een algemeene wereldtaal, die overal verstaan wordt.

Zacht trokken wij ons terug, om niet te storen, en gingen dineeren. Ons diner was slecht, somber, melancholisch. De Filosoof had het even weer over Gaston, de eenige, naar zijn meening, die onder de „panne" niet leed.

— Je moet eigenlijk de dertig niet voorbij zijn om ergens in een negorij als hier „en panne" te zitten, filosofeerde hij.

Gaston liep slenterend voorbij, lekker dampend aan een qua voluum niet onaanzienlijke sigaar.

— Gaston, da schijnen mij hier nog al geschikte meinschen, zei ik.

— On.... ongeleuflijk, meniere, antwoordde Gaston met overtuiging.

— Hè-je genoeg t'eten en te drijnken gekregen, Gaston?

— O, meniere,.... ongeleufelijk!

Gaston draaide stil om den hoek, in de richting van de regionen waar de keuken was en wij slopen gedrukt en moedeloos naar bed.

* * *

Den volgenden ochtend, bij het ontbijt, bracht de hotelier ons de blijde tijding, dat de „plateforme" eindelijk aangekomen was.

Ik liet Gaston verwittigen, deelde hem het nieuws mee.

— Haaa.... zei hij eerst, zonder meer. Toch was hij in den grond ook wel blijde. Wij zagen een oprechte voldoening van lieverlede den eersten zweem van teleurstelling op zijn gezicht vervangen.

— Goe gesloapen, Gaston? vroeg de Schilder.

— On.... ongeleufelijk, meniere.

— 'n Zacht bedde g'had?

Even keek Gaston den Schilder strak aan en bloosde als een meisje.

— Oo.... meniere.... murmelde hij en haastte zich weg.

De wagen werd uit de garage gehaald en, na geweldige inspanning en moeite, op de „plate-forme" geduwd. De spoor-Boeddha kwam even kijken, maar zei geen woord. De werklui van het station, die een handje toestaken, werden heftig befooid. Zij schenen tamelijk tevreden.

Gaston, die nog even op de „plate-forme" gewipt was. om een stuk gereedschap van onder de bank te halen, kwam met geconsterneerd gezicht naar mij toe.

— Wilt-e nou ne keer wa weten, meniere? In da kurt eindeken van de garage noar de stoassie hèn we woarachtig weere ne noagel opgepikt en hij zit deur de veurband, die heul-de-gansch plat es!

Wij gingen kijken en waarachtig.... waarachtig.... het wás zoo!

Tragisch keerde ik mij tot mijn vrienden om.

— Amigos, zoo sprak ik, je ziet het, wij mogen door Frankrijk niet meer rijden. Wij mogen niet meer, de Goden willen 't niet. Dit is onze laatste ronde geweest! Adieu, adieu, lief Frankrijk en uw schoone wegen. Adieu! nog dikwijls zullen wij aan u denken en van u spreken, maar nooit meer zullen wij u terugzien. Adieu!

Ik pinkte een traan weg en stak een sigaret op.

Om vier uur namen wij den trein naar Troyes.

Om zeven uur dien naar Parijs. Om elf uur lagen wij er in een hotelbed. Den volgenden dag waren wij in Patria terug.

De wagen volgde zoo gauw mogelijk, dat wil zeggen na ruim veertien dagen. Je zoudt het te voet al niet zoo heel veel vlugger doen.

In der haast had ik iets vergeten: namelijk mijn chronometer uit het voorbord te halen. Een of andere zorgzame hand heeft dat onderweg, gedurende de spoorreis, in mijn plaats gedaan.

Het is jammer dat ik mijn adres op de auto niet heb achtergelaten, want zonder twijfel wacht die persoon daar nu op om mij 't horloge na te sturen.

Enfin, je kunt ook niet aan alles denken!

EINDE.

LEIDEN: N.V. BOEKDRUKKERIJ
V/H. L. VAN NIFTERIK HZN.